

Lugna Gatan.
En granskning av tunnelbane-
och juniorverksamheterna

RAPPORT 2002:3

Produktion: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag. Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-401 87 00. Fax 08-411 90 75. E-post info@bra.se Internet www.bra.se
ISSN 1100-6676. ISBN 91-38-31922-5
Omslag: Britton & Britton
Foto: Mira Bildarkiv
Tryck: Elanders Gotab, 2002
© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
INLEDNING	8
Lugna Gatans framväxt	8
Goda resultat enligt webbplats och medier	9
Två mindre utvärderingar	9
Rapportens syfte	
FRÅGOR OCH METOD	11
Frågor om struktur, process och resultat	11
Metod	11
TUNNELBANEVERKSAMHETEN	14
Organisation, kostnad och finansiering	14
Tunnelbanevärdarnas arbetsuppgifter	14
Rekryteringen, utbildning och arbetsledning	17
Tunnelbaneverksamhetens effekter	22
JUNIORVERKSAMHETEN	27
Juniorverksamhetens innehåll	27
Rekrytering och utbildning	30
Möjliga konsekvenser av juniorverksamheten	32
DISKUSSION	38
REFERENSER	43
BILAGOR	44

Förord

Det finns ett stort behov av förebyggande verksamheter som tar sikte på pågående och framtida kriminalitet bland unga. Inte minst är behovet betydande i socialt utsatta stadsmiljöer. Särskilt intressanta är verksamheter som aktiverar viktiga målgrupper i lösningen på problemen, vilka ofta är pojkar med trasslig bakgrund i mindre stabila bostadsområden. Det finns också ett stort behov av kunskap om hur olika typer av åtgärder fungerar och vad som kan utvecklas och bli bättre.

Lugna Gatan i Stockholm är ett exempel på en verksamhet där unga engageras i syfte att skapa trygghet för andra, samtidigt som de själva får möjlighet att utvecklas i positiv riktning. I denna rapport presenteras en undersökning av två av Lugna Gatans verksamheter, nämligen tunnelbane- och juniorverksamheten. Verksamheterna granskas utifrån flera olika källor och metoder. Syftet är att undersökningen ska kunna ligga till grund för förbättringar av verksamheten och ge tankar och kunskap till andra som överväger eller planerar liknande verksamheter. Rapporten vänder sig till beslutsfattare och andra verksamma i kommuner, organisationer och föreningar som bedriver eller är intresserade av förebyggande arbete bland ungdomar.

Undersökningen har, på uppdrag av Brottsförebyggande rådet (brå), genomförts av Forsknings- och Utvecklingsenheten (fou-enheten) vid socialtjänsten i Stockholms stad. Författare till rapporten är forskningsassistent Annika Alvasdotter och docent Knut Sundell, fou-enheten. Medförfattare är enhetschef Stina Holmberg, brå. Kontaktperson vid brå har varit utredaren Erik Grevholm. Professor Sten Rönnberg har granskat rapporten och lämnat synpunkter.

Stockholm i januari 2002

Ann-Marie Begler
Generaldirektör
Brottsförebyggande rådet

Gun-Lis Angsell
Chef
fou-enheten, Stockholms stad

Sammanfattning

Lugna Gatan i Stockholm startade år 1994. Grundtanken är att minska våld, skadegörelse och annan brottslighet bland ungdomar i länet genom verksamheter som drivs av unga som själva har erfarenhet av asocialitet och utanförskap. Syftet är dels att minska kriminalitet och utanförskap bland de ungdomar som deltar i verksamheten, dels att minska motsvarande problem i de områden där ungdomarna verkar. I denna studie belyses två typer av verksamheter inom Lugna Gatan; tunnelbaneverksamheten och juniorverksamheten. Juniorverksamheten studeras i Skarpnäck och Rågsved, som är två av de tretton områden där det fanns sådan verksamhet.

Studien visar att Lugna Gatans arbetsmodell upplevs som värdefull av de medverkande, liksom av till exempel Storstockholms Lokaltrafik (sl) som finansierar delar av verksamheten. Av studien framgår dock också att det finns oklarheter som behöver förtydligas och brister när det gäller främst ledarskap, som behöver åtgärdas för att verksamheten ska fungera bättre.

Intervjuer, deltagande observation och statistik

Inom ramen för undersökningen har ett 60-tal intervjuer gjorts med värdar, juniorer, ansvariga, föräldrar och omgivande nyckelpersoner. Ett 20-tal deltagande observationer har genomförts. Lagföringsstatistik och anmälningsstatistik har inhämtats.

Observerade värdar arbetade bra när de ingrep, men var sysslösa under många pass

År 2001 fanns det 35 tunnelbanevärdar. De hade tre arbetsledare och arbetsledarna hade i sin tur en chef över sig. Totalt kostade verksamheten drygt 10 miljoner kronor. För hela finansieringen stod Storstockholms Lokaltrafik (sl). Totalt arbetade 201 personer som värdar under åren 1995 till 2000. Vårdarna var i genomsnitt 23 år när de anställdes och en stor majoritet hade invandrarbakgrund. Nästan två tredjedelar av dem var lagförda för brott, många av dem upprepade gånger. I genomsnitt arbetade de i drygt två år inom Lugna Gatan. Studien tyder på att värdarna gör ett bra arbete när de ingriper i olika situationer. De uppträder lugnt och säkert. Inom sl är man nöjd med deras insats. Men det framgår också att värdarna inte sällan är undersysselsatta under sina pass. Antalet incidenter att ingripa vid är ofta relativt få, särskilt under eftermiddagspassen.

Brister i arbetsledning

I stort sett alla de 201 personer som tidigare har varit värdar har i dag arbete eller studerar. Av dem som arbetar är det dock många som arbetar kvar inom Fryshuset. Det går dock inte att säga hur stor roll erfarenheten som värd har

haft för deras möjlighet att, trots en ibland brottslig bakgrund, ta sig in på arbetsmarknaden eller börja studera. I stor utsträckning tycks de ungdomar som anställts, ha påbörjat en positiv utveckling redan innan de blev värdar.

De problem som framkommer vid intervjuer med värdarna rör oordning och bristande arbetsledning. Sedan undersökningen genomfördes uppges en förändring av arbetsledningen inom Lugna Gatan ha inletts. brås bedömning är att det är viktigt att man tar itu med de svagheter som finns i dessa avseenden, särskilt med hänsyn till det "arbetsrehabiliterande" syfte som verksamheten sägs ha.

Juniorerna nöjda men effekterna osäkra

Juniorverksamheten bygger dels på att juniorerna patrullerar tillsammans med juniorledare i områdena, dels på olika möten som de tillsammans deltar i. I Skarpnäck drev man också ett kafé.

Juniorerna är ungdomar från områdena, varav många är kriminellt belastade. De intervjuade juniorerna var mycket nöjda med verksamheten, i likhet med de flesta av deras föräldrar. Omgivande nyckelpersoner var mer nöjda i Skarpnäck än i Rågsved. I Rågsved tyckte man inte att samarbetet fungerade så bra.

I vad mån man nått direkta brottsförebyggande effekter är dock mer osäkert. Det arbete som bedrevs var inte av den karaktären att det är rimligt att tänka sig att det kan ha någon avgörande inverkan på brottsligheten i områdena.

God grundtanke – men brister behöver åtgärdas

Sammantaget talar denna studie för att en av Lugna Gatans grundtankar – att engagera ungdomar med erfarenhet av utanförskap för brottsförebyggande arbete gentemot andra ungdomar – kan vara värdefull och värd att utvecklas. Men studien visar också att det finns oklarheter som behöver förtydligas och brister som behöver åtgärdas för att verksamheten ska fungera bättre. Studien ger inget stöd för att Lugna Gatan når resultat av det mycket långtgående slag som ibland presenteras i medierna eller av Lugna Gatan själv på deras webbplats. Det finns därför skäl för Lugna Gatan att se över sina målformuleringar. Att internt arbeta fram mer uppföljningsbara mål kan vara ett sätt att utveckla och säkra verksamhetens kvalitet.

Lugna Gatans tunnelbane- och juniorverksamheter har dubbla målsättningar; både att rekrytera och hjälpa unga i riskzonen för en allvarlig kriminell utveckling och att verka mer generellt brottsförebyggande i de områden där verksamheterna förekommer. Tunnelbaneverksamheten har varit framgångsrik i att locka till sig äldre ungdomar, som fällt för upprepade brottslighet, så att de sökt och fått arbete som värdar. I stort sett samtliga av dessa hade vid måttillfället arbete eller studerade, även om många var sysselsatta inom Fryshuset. Juniorverksamheten förefaller ha lyckats med målsättningen att locka till sig både skötsamma ungdomar och kriminellt belastade ungdomar. Det är dock osäkert om deras insatser haft någon betydelse för brottsnivån i de bostadsområden där de är verksamma.

Inledning

Lugna Gatans framväxt

Under slutet av 1980-talet var det stökigt i Stockholms innerstad. De sista veckorna av sommarloven samlades många sysslolösa ungdomar i Kungsträdgården och det blev "ordningsproblem", eller kravaller som det kallades år 1987. Efter att Vattenfestivalen startade år 1990 blev det lugnare under framför allt den sista sommarlovsveckan, men det fanns fortfarande stora problem med sysslolösa ungdomar, bråk och klotter. För att möta dessa problem startades "Operation Lugna Gatan" hösten år 1994. Målsättningen var att skapa en paraplyorganisation för myndigheter och organisationer i arbetet mot våld och vandalisering. Genom Lugna Gatan skulle "goda idéer få draghjälp, insatser samordnas och initiativ till nya insatser tas". Lugna Gatan leddes av en styrelse i vilken ingick landshövdingen, landstinget i Stockholms län, Storstockholms Lokaltrafik (sl), länsarbetsnämnden, länspolisens, företrädare för kommuner i Stockholms län, Fryshuset, Non Violence Project samt Vattenfestivalen. Sedan januari 1998 är Lugna Gatan en permanent verksamhet.

Ett av Lugna Gatans första delprojekt – "Värdprojektet" – avsåg tunnelbaneverksamheten. Den verksamheten startade 1995 och pågår fortfarande. Inom ramen för den utbildas och anställs arbetslösa 20 – 25-åringar som kan "gatans språk". De arbetar för att stävja våld och vandalisering i tunnelbanan. Sedan år 1998 bedrivs också så kallad juniorverksamhet av Lugna Gatan. Juniorverksamheten riktar sig till ungdomar i åldern 14 – 19 år som befinner sig i ett utanförskap i form av kriminalitet, eller tillhör grupper med ett normsystem som kolliderar med samhället¹. Ungdomarna får genomgå en utbildning som bland annat omfattar konflikthantering, etik och moral samt juridik. Därmed får ungdomarna en möjlighet "att verka som en positiv kraft för andra yngre", något som primärt sker i ungdomarnas " eget område genom att skapa aktiviteter samt erbjuda kamratstöd". I dag finns juniorverksamhet i tretton förorter i Storstockholm.

Lugna Gatan bedriver i dag också verksamhet med skolvårdar och verksamhet för unga brottsoffer och gärningsmän. Dessa verksamheter studeras dock inte inom ramen för denna granskning.

På Lugna Gatans hemsida på Internet² kan man läsa att verksamheten arbetar för att "förebygga våld och kriminalitet i Storstockholm" och "skapa förbättringar för yngre i riskzonen". Lugna Gatan kännetecknas av att de som ska åstadkomma detta själva har sin bakgrund i ett utanförskap. Därmed antas Lugna Gatans personal ha "en unik förmåga att lugna våldsamma situationer och tala folk tillrätta".

1) De citerade uppgifterna om juniorverksamheten har hämtats från Lugna Gatans webbplats på Internet.

2) 2001-09-01 (http://www.fryshuset.se/www.frys/soc/lugnagatan/lg_main.htm)

Goda resultat enligt webbplats och medier

Representanter för Lugna Gatan har i olika sammanhang uttalat sig om de goda resultat man uppnått. På den egna hemsidan kan man läsa att Lugna Gatan "under de senaste fem åren lyckats integrera 150 ungdomar som varit på glid i samhället" och att "åtta av tio tonåringar som vi tar tag i lyckas vi få bort från lösdriveri och kriminalitet". I en artikel i Nerikes Allehanda (5/6 2001) uttalar sig en representant för Lugna Gatan om skadegörelsen i tunnelbanan: "Sedan Lugna Gatan började jobba i tunnelbanan har skadegörelse och våldsbrott minskat med 70–80 procent." Både Dagens Nyheter (17/3 2000) och Expressen (10/3 2001) har publicerat ledare som nämnt Lugna Gatan som exempel på lyckade verksamheter för att bekämpa ungdomsbrottslighet. Lugna Gatans styrelseordförande, dåvarande landshövding i Stockholms län, Ulf Adelson, säger i en intervju i Expressen 9/3 2001 att "Lugna Gatan är faktiskt det viktigaste sysselsättningspolitiska, sociala och ungdomspolitiska arbete jag någonsin bedrivit".

Två mindre utvärderingar

Någon större studie av Lugna Gatan har emellertid hittills inte gjorts. Två mindre utvärderingar har genomförts, en om tunnelbaneverksamheten och en om juniorverksamheten i stadsdelen Skarpnäck. Båda bedömer att verksamheterna haft vissa positiva konsekvenser. I båda fallen gjordes dock utvärderingarna endast en kort tid efter att verksamheten startat.

Johnson (1996) jämförde bland annat brottsligheten i tunnelbanan perioden strax innan Lugna Gatan började patrullera och under de sex första månaderna efter att Lugna Gatan startat. De stationer som värdarna patrullerade jämfördes med dem där ingen patrullering skedde. Underlag för analyserna var sju dagrapporter, polisingripanden, klottersaneringskostnader samt polisanmälningar. Analyserna visar att det skett en ungefär lika stor minskning av brottslighet över tid både i de tunnelbanestationer som Lugna Gatan patrullerat och de där ingen patrullering skett. Även om skillnaderna inte var statistiskt säkerställda, menar Johnson att resultaten sammantaget talar för att värdarnas närvaro minskat förekomsten av våldsbrott som exempelvis slagsmål och gängbråk i tunnelbanan.

Den andra utvärderingen av Wikman (1999) är en c-uppsats i sociologi. Den rör Lugna Gatans arbete i stadsdelen Skarpnäck. Resultaten baseras på 17 intervjuer, varav ungefär hälften med chefspersoner inom och utanför Lugna Gatan samt hälften med juniorer. Vid undersökningstillfället hade Lugna Gatan funnits i sju månader i Skarpnäck. Enligt Wikman var de intervjuade mycket positiva till verksamheten. Bland annat framhöll de att värdarnas uppsökande ungdomsarbete förebyggde problem. En svaghet som nämndes var att juniorledarna hade samarbetsproblem med andra verksamheter.

Rapportens syfte

Med hänsyn till den uppmärksamhet som Lugna Gatan rönt som brottförebyggande metod, har brå sett ett behov av att samla in ytterligare kunskap om verksamheten och dess resultat. Syftet har varit att granska i vad mån framförda resultat av Lugna Gatans verksamhet kan iakttas och bestyrkas genom deltagande observationer och genom intervjuer med personer som på något sätt har att göra med verksamheten. Förhoppningsvis kan studiens resultat fungera som ett underlag för förbättringar av verksamheten. Ambitionen har slutligen också varit att ge andra som överväger eller planerar liknande verksamheter kunskap och tankar, som kan vara användbara i deras arbete.

brå:s studie koncentreras på två av de verksamheter som bedrivs inom Lugna Gatan: tunnelbaneverksamheten och juniorverksamheten.

Frågor och metod

Frågor om struktur, process och resultat

De områden, som studien belyser rör verksamheternas struktur, process och resultat. I strukturbeskrivningarna ingår frågor som har med organisation, ledning, personal, kostnader och finansiering att göra. I processavsnitten beskrivs arbetet inom respektive verksamhet. Frågor om vilka resultat som uppnåtts i ett projekt kan formuleras på olika sätt, som ger eller mindre direkta svar på vilka effekter verksamheten når i relation till uppställda mål.

När det gäller tunnelbaneverksamheten har följande frågor ställts:

- Har verksamheten haft effekter på skadegörelse, ordningsstörningar och våld i tunnelbanan?
- Har verksamheten haft positiva effekter för tunnelbanevärdarna som en väg bort från brott och in på arbetsmarknaden?

När det gällde juniorverksamheten ställdes följande frågor:

- När man avsedd målgrupp, det vill säga kriminella ungdomar eller ungdomar som på annat sätt har ”ett normsystem som kolliderar med samhället” (citrat från Lugna Gatans hemsida)?
- Har verksamheten lett till minskad brottslighet bland de deltagande juniorerna?
- Är juniorerna nöjda med verksamheten?
- Vad tycker nyckelpersoner som föräldrar, polis och fritidsledare om verksamheten?
- Kan man avläsa effekter på brottsligheten i de studerade områdena?

Metod

TUNNELBANEVERKSAMHETEN

Granskningen av tunnelbaneverksamheten avser i första hand hur verksamheten fungerade när studien gjordes, det vill säga våren och hösten år 2000. Vissa frågor har dock ett längre tidsperspektiv, till exempel i vad mån verksamheten haft en brottspreventiv effekt på tunnelbanevärdarna. Materialet bygger främst på intervjuer, deltagande observation samt data från lagföringsregistret.

Intervjuer: Av de totalt 203 värdar³, som anställdes åren 1995–2000, gjordes ett slumpmässigt urval på 30 personer. Av dessa kom 21 att bli intervjuade, medan nio av olika anledningar föll bort⁴. Syftet med att redovisa intervju svaren är att ge exempel på de attityder och inställningar som finns bland värdarna. Intervjuerna fördelar sig på följande sätt:

3) Det gick inte att få fram personuppgifter om två av dessa personer. Undersökningen omfattar därmed endast 201 värdar.

4) Fem ville inte bli intervjuade, två svarade inte på brev eller telefon, en befann sig utomlands och en var häktad.

ANSTÄLLNINGÅR	ANTAL SOM ANSTÄLLEDES	ANTAL INTERVJUADE
1995–1996	74	7
1997–1998	47	7
1999–2000	82	7
SUMMA	203	21

Av de intervjuade var två kvinnor. Två tredjedelar av de 21 värdarna hade vid intervjutillfället slutat sin anställning. Fem var eller hade varit arbetsledare i Lugna Gatan. Intervjuerna med värdarna var halvstrukturerade och gjordes under hösten år 2000.

Därutöver har den tidigare och den nuvarande projektledaren för tunnelbaneverksamheten intervjuats samt den inom sl som är ansvarig för Lugna Gatan.

Deltagande observation. Tunnelbaneverksamheten studerades bland annat genom att en person följde med och observerade arbetet vid fem tillfällen i maj och juni år 2000: en fredagskväll i innerstan, en vardagseftermiddag i en förort, en lördagskväll i en förort, en stor konsert i Kungsträdgården och en ungdomsfest utomhus i samband med skolavslutningen. Dessutom medverkade datainsamlaren vid tre handledningstillfällen under samma period.

Utdrag från lagföringsregister. För att få en bild av värdarnas kriminalitet har data inhämtats från lagföringsregistret. Att bli lagförd innebär att man antingen blir dömd i domstol, att man godkänner det strafföreläggande som utfärdas av åklagare eller att åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse. En stor mängd mindre allvarliga brott⁵ ingår inte i lagföringsregistret. Kriminalitet före 15 års ålder finns inte heller registrerad. Undersökningen bygger på uppgifter fram till och med år 1999. Kodningen av eventuell kriminalitet har utgått från brottsdatum (i de fall det inte framgår har lagföringsdatum använts).

JUNIORVERKSAMHETEN

Studien av juniorverksamheten avser verksamheten i två stadsdelar, Rågsved och Skarpnäck. Den belyser hur verksamheten fungerade vid mättillfället, det vill säga hösten 2000 och våren 2001.

Intervjuer. Det fanns vid undersökningstillfället sammanlagt 54 juniorer i Rågsved och Skarpnäck. Avsikten var att intervjua 22 av dem, men sex föll bort⁶. Alla intervjuade utom en var fortfarande aktiva i juniorverksamheten. Intervjuerna var halvstrukturerade och varade ungefär en halvtimme. Både i Rågsved och Skarpnäck valdes hälften av de intervjuade ungdomarna ut slumpvis och hälften valdes ut bland dem som fanns på plats när intervjuaren besökte juniorernas samlingslokal. Totalt intervjuades följande grupper i Rågsved och Skarpnäck:

5) Oftast brott mot olika vägtrafikförfattningar eller förordningar, t ex fortkörning, som medfört så kallad ordningsbot.

6) Två ville inte, tre hade flyttat från Stockholm och en gick inte att komma i kontakt med.

INTERVJUADE	RÅGSVED	SKARPNÄCK
KVINNLIGA JUNIORER	3	4
MANLIGA JUNIORER	5	4
FÖRÄLDRAR TILL JUNIORER	4	5
VUXNA NYCKELPERSONER	9	9
SUMMA INTERVJUER	21	22

Utöver de nio föräldrar som intervjuades, var avsikten att intervjuva ytterligare nio föräldrar. Dessa tillfrågades dock inte eftersom deras tonåring i sju fall inte vill att de skulle kontaktas. En förälder var bortrest och en talade enligt tonåringen inte tillräckligt bra svenska. Det stora bortfallet gör att man bör vara försiktig med att dra några generella slutsatser från föräldrintervjuerna. Nyckelpersonerna valdes ut genom att en fältassistent i Rågsved och en fritidskonsulent i Skarpnäck guidade intervjuaren till lämpliga nyckelpersoner som var på plats den aktuella dagen.

Intervjuer har också gjorts med både den tidigare och den nuvarande projektledaren för juniorverksamheten.

Deltagande observationer: Juniorverksamheten observerades vid sex tillfällen i Rågsved respektive i Skarpnäck: vid fyra patrulleringar, tre kafékvällar, fem juniormöten, en nattbio där juniorerna arbetade, en diplomutdelning, ett lokalt möte för juniorledare och ett möte för samtliga juniorledare på Fryshuset. Dessutom observerades en gemensam fest för alla juniorer på Fryshuset.

Utdrag från lagföringsregister: På samma sätt som när det gäller tunnelbanevärdarna har uppgifter från lagföringsregistret inhämtats om juniorernas kriminalitet.

Polisens anmälningsstatistik. Den inrapporterade brottsligheten i det närpolisområde som området Skarpnäck tillhör, har undersökts.⁷ Uppgifterna avser brott begångna från och med år 1995 till och med år 2000. Dessutom används uppgifter om juniorerna registrerats som misstänkta för brott.

ÖVERGRIPANDE INFORMATION

Stockholms stads tidigare projektledare för paraplyorganisationen har fört minnesanteckningar och samlat mötesprotokoll från Lugna Gatans styrgrupp för åren 1994–1999. Beskrivningen av hur Lugna Gatan växt fram bygger huvudsakligen på detta material. Slutligen har också Lugna Gatans administratör på Fryshuset intervjuats.

Samtliga citat som används i texten har efter bandutskriften redigerats för att underlätta läsandet samt säkerställa intervjupersonernas anonymitet.

Vid observationerna av bägge verksamheterna har observatören hållit sig i bakgrunden vid ingripanden, men i övrigt ställt frågor till tunnelbanevärdar, juniorledare och juniorer.

7) Uppgifterna har hämtats från RAR (Rationell anmälningsrutin).

Tunnelbaneverksamheten

Organisation, kostnad och finansiering

Tunnelbaneverksamheten bygger på idén att ungdomar anställs som så kallade tunnelbanevärdar med uppgift att försöka få kontakt med ungdomar i tunnelbanan och på så sätt förebygga våld och skadegörelse. Förutom att minska våld och skadegörelse i tunnelbanan syftar värdprojektet till att hjälpa arbetslösa ungdomar som varit på glid, gärna invandrarungdomar, att komma in på arbetsmarknaden. I flera av de områden där Lugna Gatan verkar är arbetslösheten hög bland invandrare. Värdarna är tänkta att vara en förebild speciellt för invandrarungdomar genom att visa att det finns vägar in i samhället och till ett arbete.

Verksamheten drivs av stiftelsen Fryshuset, som också ansvarar för rekrytering, utbildning och arbetsledning av värdarna.

Antalet anställda tunnelbanevärdar har under åren varierat. År 2001 fanns det 35 värdar. När verksamheten startade år 1995 arbetade värdarna i stort sett bara under helger. Senare har patrulleringen utökats till fyra dagar per vecka. Våren 2001 patrullerade tunnelbanevärdarna mellan klockan 16 och 23 på måndagar och tisdagar samt mellan klockan 19 och 03 på fredagar och lördagar.

Tunnelbanevärdarna arbetar i grupper om tre eller fyra personer. Varje grupp ansvarar vanligtvis för tre eller fyra stationer, även om det ibland är flera. Värdarna ska i viss utsträckning åka mellan stationerna men i första hand befinna sig i närheten av spårrarna och på perrongerna. Efter varje arbetspass ska värdarna skriva en händelserapport, som skickas till sl.⁸

Tunnelbanevärdarna är heltidsanställda och har en arbetstid på 32 timmar per vecka. Arbetstiden är beräknad med hänsyn till den obekväma arbetstiden. Tidigare var värdarna projektanställda, men från år 1998 tillsvidareanställs de efter sex månaders provanställning.

Fram till och med i juni år 2000 hade 114 värdar slutat sin anställning. Bland dem var den genomsnittliga tiden som värd 16 månader. Spridningen i anställningstid var dock stor – en knapp tredjedel hade arbetat högst ett halvår och 17 procent hade arbetat längre än två år.

Tunnelbanevärdarnas verksamhet, som år 2000 kostade drygt 10 miljoner kronor, finansieras helt av sl.

Tunnelbanevärdarnas arbetsuppgifter

Tunnelbanevärdarnas uppgift är att försöka få kontakt med ungdomar i tunnelbanan och på så sätt förebygga våld och skadegörelse. Värdarna ska också ingripa när resenärer, oavsett ålder, behöver hjälp eller missköter sig på något sätt, exempelvis när resenärer dricker alkohol eller röker inom sl:s

8) Sedan år 1999 fungerar SL som beställarorganisation, medan Connex svarar för den operativa driften av tunnelbanan. SL används dock i texten som en övergripande benämning för SL och Connex.

område. Om bråk uppstår har de möjlighet att ingripa rent fysiskt. Den möjligheten har de utifrån den så kallade envarsrätten (Rättegångsbalken, 24 kap. 7 §) som ger alla rätt att ingripa vid brott där fängelse ingår i straffskalan, till exempel vid narkotikabrott, misshandel och personrån. Den som grips utifrån envarsrätten ska skyndsamt överlämnas till polisen. Vårdarna har alltså samma befogenheter att ingripa som andra enskilda personer.

Vårdarna igenkänns på sina svarta jackor med texten Lugna Gatan på ryggen. I övrigt ska de vara propert men "ungdomligt" klädda. Avsikten är att vårdarna inte ska framstå som väktare, utan ha en mjukare framtoning som ska locka andra ungdomar att ta kontakt med dem.

OBSERVERADE VÄRDAR UPPTRÄDDE LUGNT OCH SÄKERT

För att få en ökad kunskap om vårdarnas arbete observerades fem arbetspass. Vid tre av dem hade vårdarna tydliga arbetsuppgifter, medan de till stor del var sysslolösa under de två övriga passen. Vid ett av de arbetsfyllda passen, en kväll i några förorter, ingrep vårdarna vid ett slagsmål mellan familjemedlemmar, tillrättavisade en störande berusad man, avvisade en gravt alkoholpåverkad man från tunnelbanan samt kontaktade polisen med anledning av en bil som misstänktes vara stulen.

Vid två av de tre arbetsfyllda passen arbetade vårdarna vid en stor konsert i Kungsträdgården respektive vid en utomhusfest i en förort. Vid båda tillfällena uppträdde vårdarna med självklarhet och lugn. Ingen av de ungdomar som vårdarna försökte prata tillrätta tycktes bli provocerad av situationen. Vid konserten i Kungsträdgården uppstod ett slagsmål mellan två pojkar i yngre tonåren. Vårdarna skiljde dem åt. Den ena pojken hade blivit riven i örat och såg hämndlysten ut. En manlig värd medlade mellan pojkarna medan en kvinnlig värd motade bort pojkarnas kamrater så att de inte skulle lägga sig i. Den manliga värden bad pojkarna förklara varför de slogs och hur de tänkt att hantera sina konflikter framöver.

Ett annat exempel från konserten i Kungsträdgården gällde ett större bråk som uppstod vid sidan om Kungsträdgården. De som slogs särades och fördes in på en tvärgata. En stor grupp människor ville följa efter men vårdarna och representanter för United Sisters och Non Fighting Generation, som är två andra ungdomsverksamheter med liknande inriktning, hindrade dem genom att bilda en kedja tvärs över vägen. "Svensen" av nyfikna uppmanades att gå tillbaka, vilket de också gjorde. Efter att vårdarna pratat med de inblandade och följt dem en bit tycktes konflikten vara avklarad.

Vårdarna arbetade även förebyggande. En värd pratade med ett gäng som hade med sig en kamphund. Eftersom värden kände gänget från sin patrullering fick han lätt kontakt med dem. Hans ingripande tycks ha förhindrat ett hundslagsmål med en kamphund som tillhörde ett annat gäng.

EFTERMIDDAGSPASSEN OFTA SYSSLÖSA

Under två av de observerade arbetspassen inträffade inte några incidenter. I det ena fallet handlade det om ett eftermiddagspass i en förort och i det andra om ett kvällspass i Stockholms innerstad. Vårdarna hälsade på och

pratade med ungdomar under patrulleringen, men var till stor del sysslolösa. Endast ett fåtal ungdomar var vid tunnelbanan i förorten på eftermiddagen. I innerstaden fanns en hel del ungdomar vid T-centralen, men på övriga stationer var det lugnt. Även vid intervjuerna framkom att eftermiddagspassen ofta var sysslolösa.

Efter varje arbetspass ska värdarna redogöra för vilka tunnelbanestationer de patrullerat och vilka ingripanden de gjort. Dessa uppgifter noteras på en så kallad händelserapport. Intrycket från observationerna, att det inträffar få incidenter i tunnelbanan, bekräftas vid en genomgång av sådana rapporter. Det vanligaste var att de innehöll en anteckning per arbetspass⁹. Följande utdrag ur händelserapporter ger exempel på tunnelbanevärdarnas arbete:

- Hjälpte sl-personal att avvisa en missbrukare på tåg.
- Beslagtog luftpistol från minderårig.
- Hjälpte sl-personal när det var mycket folk efter evenemang i Globen.
- Förde ut berusad person från T-centralen. Sa åt honom att ta bussen hem.
- Ungdomar bråkade. Vi skickade ut dem och sa åt dem att lugna ner sig.
- Vi hjälpte en tjej som svimmade på tunnelbanan och ringde ambulans.
- Gick emellan två som bråkade, resten av dagen lugnt.
- Körde ut fyra killar som rökte brass vid perrongen.
- Några ungdomar sparkade ner en äldre kraftigt berusad man, mannen ville ej anmäla det, så det hela slutade med att vi tog ett allvarligt snack med ungdomarna och åkte sedan med dom dit dom var på väg.
- En kille 25-30 år som hade druckit lite för mycket öppnade en tunnelbanelösa medan tåget var på väg från stationen. Han stack ut huvudet och skrek, föraren stannade och vi tog ut killen och tillkallade väktare.

EN DEL VÄRDAR TYCKER ATT ARBETSUPPGIFTERNA ÄR OKLARA

Intervjuerna med värdarna visar att det delvis är oklart för dem vad som är Lugna Gatans uppgift i tunnelbanan. Sex av de intervjuade klagade på att de tyckte att arbetet i praktiken inte riktade sig mot ungdomar. Dessa värdar tyckte att det var ett problem eftersom de hade trott att arbete med ungdomar var en väsentlig del av arbetet som tunnelbanevärd, och nu upplevde de det mer som att de var en slags väktare i tunnelbanan.

"Jag började med Lugna Gatan därför att jag ville hjälpa ungdomar. Men det var därför jag fick sparken. Jag var i tunnelbanan större delen av min tid, men jag kunde gå upp till fritidsgården för jag ville göra något bra. Jag sade alltid till cheferna inom tunnelbanan innan. På fem minuter hinner du inte ens prata med en person. Hur ska det kunna räcka? Då kan ni förbjuda hela skiten. Vi var på fritidsgården, vi var där längre på grund av att det var en pojke som var påtänd och jag pratade med honom. Vi var där kanske trettio minuter, men jag kände att jag var ändå tvungen att lämna honom och gå tillbaka till tunnelbanan."

⁹) Någon mer omfattande kvantitativ analys av innehållet i händelserapporter har inte gjorts eftersom flera rapporter saknas eller är ofullständig ifyllda.

"Jag såg det inte som ett ungdomsprojekt, jag såg det mer som ett tunnelbaneprojekt. Jag menar ungdomarna hänger inte i tunnelbanan hela tiden."

Arbetet som tunnelbanevärd ska innefatta att prata med ungdomar som är vid tunnelbanestationerna. Vårdarna har för det mesta vissa stationer tilldelade sig, men de byts ibland ut. För att det ska bli bra kvalitet på arbetet ansåg flera av de intervjuade att vårdarna bör vara på samma stationer varje gång de arbetar. En värd uttryckte det så här: "ungdomarna tycker ju inte det är någon idé att prata om du bara är där någon enstaka gång". Utöver att vårdarna lättare lär känna ungdomar när de arbetar på en fast station tog de upp fördelar med att de lär känna stationspersonal, affärsinnehavare, dörrvakter på krogar m.fl.

En av de intervjuade tyckte dock att problemet handlade mer om vilket innehåll vårdarna själva gav sitt arbete.

"Problemet är att det finns vårdar som inte bryr sig, som inte är intresserade eller har en annan föreställning om vad jobbet innebär. Vi hade massor av ungdomar i förorterna som vi alltid pratade med när vi var där. Om man skiter i det kan vi naturligtvis säga att tunnelbanearbetet inte har någon ungdomsinriktning. Problemet är att arbetet är vad man gör det till. Om man inte gör det till något särskilt, då blir det ingenting särskilt. Får man kontakt med ungdomarna är mycket vunnet bara med det. En kontinuitet i kontakten med äldre eller vuxna är väldigt viktigt."

Det efterlystes tydligare riktlinjer för tunnelbanevärdarnas arbete. Det saknades information om vad som var det lämpliga att göra i olika situationer. Flera av de intervjuade uppfattade också att det var underförstått i organisationen att vårdarna skulle ingripa även i situationer som kunde vara farliga.

"Vad gör man med narkomanen med sprutan i handen, på toaletten på Vasagatan? Man kan aldrig kräva att vi ska gå in, det är inte den rollen vi har, men det är en slags roll som dom anställda tar på sig. Det är någonting som organisationen har format själv. Jag tror absolut vårdarna har gått in mer än dom har velat."

Rekrytering, utbildning och arbetsledning

REKRYTERING I SAMRÅD MED POLISEN

De som rekryteras som vårdar ska vara arbetslösa män och kvinnor mellan 20 och 25 år. Som nämnts ovan ska ungdomarna som rekryteras gärna själva ha varit med i ett ungdomsgäng och ha egna erfarenheter av en normbrytande livsstil. Den som nyligen (någon definitiv tidsgräns tillämpas inte) har begått eller är misstänkt för brott blir dock vanligtvis inte antagen. Ungdomar som tidigare varit kriminella ska vid rekryteringstillfället ha tagit klar ställning mot kriminalitet. Multi-etnisk kompetens, till exempel i form av egen invandrarbakgrund, ses som önskvärd.

Rekryteringen till värd sker i samråd med polisen. Vårdarna ska sedan

också godkännas av sl. Drygt 100 personer per år brukar söka till Lugna Gatans utbildning, varav mellan 12 och 60 har anställts per år under åren 1995 – 2000.

Före anställningen genomgår värdarna en utbildning där teori varvas med praktik. Inslag i utbildningen är bland annat juridik, första hjälpen, brandkunskap, konflikthantering, etik och moral samt självförsvar. Fryshuset har det övergripande ansvaret för utbildningen, men sl står för en del av innehållet och polisen för en del. Under utbildningen sker en viss sällning utifrån om ungdomarna bedöms lämpliga för arbetet som värdar. Alla drogtestas också innan de anställs.

201 PERSONER HAR UTBILDATS TILL TUNNELBANEVÄRDAR

Vad är det då för ungdomar som har utbildats till tunnelbanevärdar fram till år 2001? 170 (85%) av dem var män och 30 var kvinnor. När de anställdes var de i genomsnitt närmare 23 år, med en spridning från 18 till 34 år. 85 procent av männen och hälften av kvinnorna hade namn som talar för att de hade invandrarbakgrund.

Det går inte att få fram uppgifter från samtliga värdar om arbetslöshet före anställningen, men de flesta av de 21 som intervjuades var arbetslösa när de anställdes. Dock var det inte särskilt många som hade varit arbetslösa en längre tid. Tre av dem hade varit arbetslösa i flera år, men de flesta hade varit arbetslösa en kortare tid, ungefär ett par månader.

NÄRMARE TVÅ TREDJEDELAR AV VÄRDARNA HADE VARIT DÖMDA FÖR BROTT

62 procent av värdarna var lagförda för någon form av brott när de påbörjade sin utbildning (68 procent av männen och 40 procent av kvinnorna). Det är en avsevärt högre andel än genomsnittet för ungdomar i den åldern. Andelen dömda är ungefär dubbelt så hög som i en normalgrupp i samma ålder.¹⁰

Brottsligheten bland värdarna hade varit ganska omfattande. I genomsnitt var de lagförda för tre brott per individ; tillsammans var de lagförda för 696 brott före anställningen. De vanligaste brotten var brott mot trafikbrottslagen (123 brott) stöld (102 brott), misshandel (84 brott), tillgrepp av fortskaffningsmedel (55 brott), snatteri (44 brott) och brott mot allmän verksamhet (44 brott). En var dömd för våldtäkt och fem för grov misshandel.

Noteras bör också att den eventuella brottslighet som personer i gruppen kan ha begått före 15 års ålder inte ingår, eftersom man inte kan lagföras för brott i så unga år.

För de flesta unga människor utgör brottsligheten ett tillfälligt fenomen. En stor del av värdarna hade emellertid varit involverade i en mer omfattande brottslighet. Nästan 80 procent av de manliga värdar som lagförts hade lagförts för mer än ett brott; hälften hade begått minst fyra brott. Mönstret i en normalgrupp lagförda män i samma ålder är att mindre än hälften begått

¹⁰ En tidigare totalundersökning av personer födda år 1960 visar att 37 procent av samtliga män och 10 procent av kvinnorna var kriminellt belastade vid 37 års ålder. (Brottsförebyggande rådet, 2000)

mer än ett brott. Sammanfattningsvis förefaller verksamheten ha lockat till sig ungdomar som är betydligt mer kriminellt aktiva än ungdomar i allmänhet, samtidigt som den inte tycks ha fångat upp de allra mest kriminellt belastade ungdomarna.

Tendensen bland värdarna är slutligen att brottsaktiviteten gradvis minskar med stigande ålder. Andelen som lagförts för brott i 15- och 16-årsåldern är över 20 procent, medan andelen som lagförts för brott när de är 26 år är mindre än fem procent (se figur 1 i bilagan).

De närmaste fem åren före Lugna Gatan – oberoende av värdarnas ålder vid rekryteringen – minskade successivt andelen som dömts för brott (se figur 2 i bilagan); från ungefär 20 procent år fem, fyra och tre före rekryteringen till Lugna Gatan, till cirka 10 procent de två närmaste åren före Lugna Gatan. Det resultatet är i enlighet med kravet från Lugna Gatan om att värdarna inte får vara kriminella då de rekryteras.

ANDELEN BROTTSLIGT BELASTADE SOM REKRYTERAS MINSKAR

Värdar har rekryterats vid tolv olika tillfällen mellan åren 1995 och 2000. Resultaten talar för att det skett vissa förändringar över tid när det gäller vilka som har rekryterats. För det första har andelen brottsligt belastade som rekryterades blivit successivt något lägre. I den första gruppen var nästan alla dömda för brott (11 av 12), att jämföra med hälften i den tolfte gruppen (8 av 16).

För det andra har andelen kvinnor som har rekryterats blivit något högre. Av de totalt 30 kvinnor som är eller varit värdar rekryterades 11 i de sex första grupperna och 19 i de sex senaste grupperna. Antalet rekryterade var så gott som lika i de sex första och sex senaste grupperna.

Avslutningsvis kan man konstatera att den genomsnittliga åldern bland värdarna har ökat något med tiden. I de sex första utbildningsgrupperna var värdarna i genomsnitt 21 år och sex månader medan de var 23 år och sex månader i de sex senaste rekryterade grupperna.

Förenklat kan sägas att värdarna med tiden blivit något äldre, något mindre brottsbelastade och att något fler värdar är kvinnor.

Sammantaget tycks rekryteringen av värdar i stor utsträckning ligga i linje med intentionerna att anställa arbetslösa ungdomar, gärna invandrarungdomar, som har egna erfarenheter av ett asocialt liv. De tycks också i huvudsak leva upp till kraven att ha lagt kriminaliteten bakom sig, när de anställdes. Vad som ligger bakom att de som utbildas idag är äldre och mindre kriminellt belastade än de som togs in i början finns det inga uppgifter om. Till en del förklaras den minskade brottsligheten bland de senare rekryterade av att en allt högre andel av dem som tas in är kvinnor, och att de är mindre kriminellt belastade än männen. Men det kan inte förklara hela skillnaden. En möjlig delförklaring är att man vid antagningen lärt sig mer om vilken grad av social anpassning och mognad, som krävs för att klara jobbet som värd, och att ribban för antagning höjts utifrån det. Det är också möjligt att profilen hos dem som söker har förändrats.

För tunnelbaneverksamheten finns tre arbetsledare på fältet och en chef för dessa arbetsledare. Dessa har vanligen tidigare själva varit värdar. Vårdarna arbetsledd främst genom att de alla samlas tillsammans med två arbetsledare före varje arbetspass i sin lokal i Gamla Stan. Där får de reda på vilka tunnelbanestationer de ska arbeta på. Vilka tunnelbanestationer som väljs bestäms i samråd mellan sl:s och Lugna Gatans arbetsledare. Avsikten är också att det ska finnas kontakt mellan sl:s sambandscentral och Lugna Gatan för eventuell omdirigering till stationer där det förekommer incidenter. Detta har dock inte alltid fungerat.

I vilken utsträckning vårdarna får ytterligare individuell arbetshandledning, utöver grupphandledningen inför passen, får man olika bilder av beroende på vem man talar med. De uppgifter som framkommit tyder på att individuell arbetshandledning förekommer, men att det inte är vanligt.

14 av de 21 värdar, som intervjuades, tog själva upp att de tycker att Lugna Gatans arbetsledning fungerat dåligt, framförallt den centrala ledningen. Missnöjet framfördes både från personer som arbetat lång respektive kort tid och från dem som slutat som värdar och från dem som fortfarande arbetade kvar vid intervjun. Vårdarna uppfattade att arbetsledningen är för långt från verkligheten ute på fältet. Dessutom tyckte vårdarna att arbetsledningens bemötande av tunnelbanevärdarna är alltför präglad av klagomål och missnöje. En intervjuperson menade att det är extra olyckligt att kontakten mellan arbetsledning och tunnelbanevärdarna präglas av tillrättavisningar och bestraffningar med tanke på att många värdar haft svårigheter tidigare i livet. Åtta av de intervjuade sade sig också sakna uppskattning från arbetsledningen. Detta nämndes av både vanliga värdar och arbetsledare på fältet.

”Ledningens roll är alldeles för mycket kontroll och nya direktiv. Varje gång relationen mellan värdar och ledningen behandlas är det något negativt. Det är också ett problem att ledningen är alldeles för långt ifrån den verklighet som vårdarna står inför. Att bara ge direktiv från ledningsnivå per brev, det tror jag inte funkar. Åtgärden blir någon slags bestraffning. Man kanske måste ta det mer på allvar att man jobbar med människor som har ett annat behov, kanske av uppföljning och av kontinuerlig kontakt med sina arbetsledare. Man glömmer bort det.”

BRISTANDE ORDNING OCH ”OKLAR EKONOMI” DE FÖRSTA ÅREN

En stor del av dem som rekryterades under de första åren tog upp att det varit problem med bristande ordning och ogiltigt frånvaro i verksamheten. De berättade att mötena varit kaotiska, att det fanns konflikter mellan arbetsledarna, att det var dålig planering och att många arbetsledare och värdar inte höll tider eller arbetade som de skulle.

”Om jag ska vara ärlig så har det varit väldigt mycket strul inom Lugna Gatan med möten och tider. Mötena var jättejobbiga, alla skrek och det var tjafs.”

"Det var som en liten lattjolajban grej om man säger så. Man gick dit två dagar i veckan och fick lön, och dom två dagar i veckan som man var där, så var det inte koll på att man var på det stället som man skulle vara på. Det var folk som jobbade vid sidan om. Man var bara där och prickade av sig i början av kvällen. Sedan stack man och kom tillbaks och prickade av sig på natten."

Genom intervjuerna framkom att det florerade rykten om att Lugna Gatans ekonomi missköts. Sju av de intervjuade tog upp att de trodde att det förekommit ekonomiska oegentligheter, att det "fifflets" för att få in så mycket arbetsmarknadsbidrag som möjligt.

Missförhållandena när det gäller mötesordning och närvarotider tycks i dag vara åtgärdade; ingen av de intervjuade som anställdes 1999–2000 nämnde några sådana problem. När det gäller värdarnas misstankar om ekonomiska oegentligheter kan de befaras ha en negativ inverkan på verksamheten, även om misstankarna är obefogade.

Den samlade bild som framkommer, både vid intervjuerna och vid de deltagande observationerna, är att man inom projektet skulle behöva förstärka och utveckla kompetensen att leda människor både på central nivå och ute i verksamheten. Inom verksamheten tycks det finnas behov av att mer medvetet diskutera och följa upp om de unga människor som arbetar som värdar får det individuella stöd de behöver, både för att åstadkomma ett bra jobb och för att tiden som värd ska bli en positiv erfarenhet för dem. Enligt uppgift har ett arbete med att förändra arbetsledningen inom Lugna Gatan inletts efter det att denna undersökningen genomfördes.

SAMARBETET MED SL INTE ALLTID FRIKTIONSFRITT

Samarbetet med sl har inte alltid fungerat. sl:s kritik gällde i mitten av 1990-talet att det inte i alla enskilda fall funnits en fungerande dialog kring vilka som anställdes som värdar. Det har också saknats rutiner för hur sl och värdarna ska komma i kontakt med varandra under arbetspassen, så att värdarna kan omdirigeras till de stationer där de bäst behövs. Värdarna har å sin sida varit besvikna på att spärrvakter vid några tillfällen inte har ringt efter polis och ambulans, när de bett om det. Parterna uppfattar dock att samarbetet nu fungerar bra efter det att arbetsledningen för värdarna förstärkts så att det finns minst två arbetsledare per pass och sl:s ansvarige börjat delta i Lugna Gatans interna möten. Den intervjuade ansvarige på sl uppfattade dock att värdarna fortfarande inte kände sig och uppfattades som en integrerad del av sl:s tunnelbaneverksamhet, utan som något "vid sidan om". Enligt denne kan det ibland vara ett problem att all tunnelbanepersonalen inte förstår syftet med Lugna Gatan, utan tycker att sl borde lägga pengarna på väktare i stället. sl-representanten såg detta som ett informationsproblem och menade att det behövs löpande information både internt och externt om värdarnas uppdrag och om syftet med deras verksamhet. Han trodde också att det skulle kunna stärka värdarnas självkänsla och förbättra deras arbete ytterligare om de kunde integreras bättre med sl:s personal.

Tunnelbaneverksamhetens effekter

SVÅRT MÄTA EFFEKTER PÅ SKADEGÖRELSE OCH VÅLD

För att riktigt kunna besvara frågan om tunnelbaneverksamheten minskat brottsligheten i tunnelbanan skulle man dels behöva veta vilka stationer värdarna patrullerat vid, dels kunna mäta brottsutvecklingen vid dessa platser. Det bästa skulle vara om brottsutvecklingen vid dessa stationer kunde jämföras med utvecklingen vid jämförbara stationer, där värdar inte patrullerat. Uppgifter av det slaget har inte varit möjliga att få fram. Inte heller finns andra, mer elementära uppgifter exempelvis om omfattningen av skadegörelse i tunnelbanan, tillgängliga.

Om händelserapporterna varit bättre ifyllda hade man kunnat utläsa hur många brottsförhindrande incidenter som värdarna varit inblandade i under en tidsperiod. Eftersom många händelserapporter saknas eller är ofullständigt ifyllda, har detta dock inte varit möjligt. Men i vad mån detta arbete också haft en allmänpreventiv effekt, så att incidenter inte uppstår där det finns värdar som patrullerar, skulle inte gå att uttala sig om, även om man kunde räkna antalet incidenter.

De deltagande observationerna, liksom händelserapporterna, visar emellertid att incidenter i tunnelbanan inte är särskilt vanliga. Under många pass finns det alltså inte så många brott för värdarna att förebygga. Det talar för att antalet brott i tunnelbanan inte hade varit radikalt annorlunda om värdarna inte funnits.

Å andra sidan kan inte effekterna enbart räknas i antalet förebyggda brott. Om de brott som förebyggs skulle ha medfört avsevärd skada i det enskilda fallet kan även ett mindre antal förebyggda brott vara en stor vinst. Det skulle vara fallet om till exempel mycket grovt våld kunnat förhindras. För att kunna mäta detta skulle händelserapporterna behöva vara av bättre kvalitet än vad de är. Det är dessutom svårt att veta hur ett förhindrat händelseförlopp skulle ha utvecklats sig. Mot starka effekter av det slaget talar dock att grova våldsbrott i tunnelbanan är ovanliga.

En annan möjlig effekt är att väktarna ger trafikanterna en ökad känsla av trygghet. Detta oavsett om den faktiska risken för brott inte är så stor även om inga värdar finns tillgängliga. Den frågan har dock inte närmare undersökts i studien.

INTERVJUADE VÄRDAR HADE BÅDE POSITIVA OCH NEGATIVA SYNPUNKTER PÅ VERKSAMHETENS EFFEKTIVITET

Ungefär hälften av de intervjuade värdarna (11 av 21) lyfte själva fram att deras arbete i Lugna Gatan varit betydelsefullt för de ungdomar de jobbat med. Trots att de flesta hade kritiska synpunkter på hur Lugna Gatan drevs tyckte de att det var en viktig verksamhet för att stödja ungdomar och motverka kriminalitet. I huvudsak var det samma värdar som ansåg att Lugna Gatan var bra för dem själva som också ansåg att verksamheten hade betydelse för andra ungdomar.

"Man har ju sett vad som händer här ute med kriminalitet och droger. Man vill försöka göra någonting åt saken. Droger kommer alltid att finnas, men man måste ju motarbeta det. Det är ett mycket stort problem. Man ville göra någonting för den yngre generationen här ute, bara vara där och snacka och påverka dom".

"Jag gör någonting bra och hjälper folk. Det känns bra att jag ger tillbaks. Jag menar att jag har själv gjort dumheter. Om jag ser en liten kille göra samma sak, vet jag vart det kommer att leda. Det kommer bara att bli jobbigt för honom själv. Då kommer han att ångra sig."

Enligt några av de intervjuade kan väktare ha problem med ungdomar, genom att ungdomar provocerar och "kaxar sig" mot väktare. Vårdarna tycker inte att de har dessa problem. De tycker att de pratar och skojar mer med ungdomar, och lätt får kontakt med dem. En av de intervjuade upplevde att poliser kan visa förakt för unga och då kanske speciellt mot invandrarungdomar. Han tyckte att Lugna Gatan har en viktig roll att fylla i det sammanhanget. Eftersom anställda inom Lugna Gatan utbildas av och samarbetar med polisen har Lugna Gatan en möjlighet att överbrygga konflikter mellan ungdomar och polis. Observationerna talar också för att vårdarna kan agera utan att konflikter där ungdomar är inblandade trappas upp.

"Lugna Gatan kan gå in direkt i en konfliktsituation och det finns ett spelutrymme, som jag tror att ingen annan har, framför allt gentemot invandrarungdomar. Man utgör inte något hot. /.../ Jag tror det handlar om att dom möter ungdomar ganska förutsättningslöst. Att vårdarna inte är där som ett slags övervakare. /.../ Jag tror också att förtroendet som finns för organisationen handlar om att man faktiskt finns där. Polisen, väktare och andra finns när det händer grejor, men aldrig annars. Det är som natt och dag när det gäller förutsättningar för att kliva in."

Men det fanns också intervjuade som var besvikna på projektet. De hade trott att de i större utsträckning skulle få arbeta med ungdomar ute i förorterna och nu upplevde de det mer som att de var en slags väktare i tunnelbanan.

ANSVARIGA INOM SL ÄR NÖJDA MED VERKSAMHETEN

Den ansvarige för Lugna Gatan inom sl framhöll vid intervjun att det är svårt att mäta effekten av det arbete Lugna Gatan utför i tunnelbanan. sl:s samlade bedömning utifrån erfarenheterna hittills är dock att man är nöjd med det arbete vårdarna gör. Vårdarna når enligt sl på ett bra sätt fram till grupper av ungdomar som normalt kan ställa till problem och skapa otrygghet i tunnelbanan. sl:s erfarenhet var att traditionella väktare ofta får motsatt effekt på ungdomarna, så att bråk uppstår i stället för att förhindras. Enligt sl:s bedömning har vårdarna större trovärdighet bland "problemskapande" ungdomar. Även ledningen för Connex, som har ett mer direkt operativt ansvar för tunnelbanan, tycker att vårdarna i tunnelbanan gör stor nytta.

Man ser värdarna som en ”trygghetsresurs”, som fungerar bättre i relation till vissa ungdomar än traditionella väktare.

VÄRDARNA HAR LÄMNAT SIN KRIMINELLA KARRIÄR – MEN VAD ÄR ORSAK OCH VERKAN?

Det andra syftet med projektet är sysselsättningspolitiskt; genom arbetet som värd vill man bidra till att ”integrera ungdomar som varit på glid i samhället”. En stor del av värdarna hade varit på glid före anställningen, i så måtto att de hade en omfattande kriminalitet bakom sig. I vilken utsträckning har då värdskapet inneburit att de upphört att begå brott? Den frågan kan belysas med hjälp av uppgifter från lagföringsregistret. (Man bör dock hålla i minnet att man därmed enbart fångar den brottslighet som upptäckts, anmäls och leder till åtal.) Vid undersökningstillfället fanns uppgifter i lagföringsregistret tillgängliga till och med år 1999. Det gick därför inte att granska eventuella förändringar i kriminalitet för de 21 värdar som anställdes efter år 1999. Eftersom de övriga 180 värdarna börjat sin anställning vid olika åldrar (19–35 år) och varit anställda olika länge, varierade den tid det gick att mäta eventuell kriminalitet före och efter Lugna Gatan. I genomsnitt hade de varit anställda i Lugna Gatan i 26 månader, men variationen var stor – från noll dagar till 50 månader.

13 procent av de 180 ungdomar som anställdes fram till och med år 1999 var lagförda för brott, som de begått efter att de blivit värdar. Andelen som lagfördes för brott begångna efter att de blivit värdar var högre i den grupp som dömts för brott även före anställning. En femtedel av dem som var dömda tidigare dömdes således även efter anställning, mot bara två procent av dem som inte var dömda tidigare¹¹. Man kan förvänta sig att andelen lagförda efter anställningen kan komma att öka med hänsyn till att många av värdarna endast kunnat följas en kortare tid efter anställningen¹².

Att de flesta av dem som lagförts brott före anställningen som värd inte lagförts efter anställningen, skulle kunna tas som ett tecken på att arbetet bidragit till att anpassa dem till ett mer laglydigt liv. En fråga är dock i vad mån de blivit anställda för att de blivit mer laglydiga eller om de blivit mer laglydiga som en följd av värdskapet. För det första alternativet talar att gruppens benägenhet att begå brott (mätt i antalet lagföringar) sjönk gradvis redan ären innan anställningen.

De närmaste fem åren före Lugna Gatan – oberoende av värdarnas ålder vid rekryteringen – minskade successivt andelen som dömts för brott (figur 2); från ungefär 20 procent år fem, fyra och tre före rekryteringen till Lugna Gatan, till cirka 10 procent de två närmaste åren före Lugna Gatan. Det resultatet är

11) Den genomsnittliga uppföljningstiden för dem som lagförts brott före anställningen var dock i genomsnitt längre än uppföljningstiden för den som inte var tidigare lagförda. I den första gruppen var uppföljningstiden i genomsnitt 30 månader, i den andra 20 månader.

12) Analyser visade att ju längre tid som gått sedan rekryteringen till värd, desto högre sannolikhet att de skulle vara dömda för brott; för de som dömts för minst ett brott efter anställningen som värd hade det gått i genomsnitt 606 dagar medan det endast gått 265 dagar för de som inte var dömda för något brott, $F(1, 179) = 13,26, p < .0004$. Sannolikheten att den skillnaden har uppstått av slumpen är endast en på 2 500.

i enlighet med kravet från Lugna Gatan om att vårdarna inte får vara kriminella då de rekryteras. De tre första åren efter att ungdomarna blivit vårdar minskar andelen ytterligare något till ungefär 7 procent årligen. Det fjärde året efter anställning var drygt 3 procent dömda för brott. Det bör dock observeras att endast 86 individer kunnat följas upp så lång tid som fyra år.

En fråga som är svår att besvara utifrån dessa resultat är i vad mån verksamhetens syfte när det gäller vårdarna uppnås på ett optimalt sätt. Syftet är både att få fungerande arbetskraft och nå de ungdomar som behöver arbetet som en rehabiliteringsinsats. Resultaten skulle kunna tolkas så att man inom Lugna Gatan lyckats rekrytera en grupp ungdomar som verkligen uppfyller kriterierna att både ha "sociala erfarenheter" i form av upprepad brottslighet och ha lämnat kriminaliteten bakom sig. Men uppgifterna ger inte svar på frågan om arbetet som sådant haft en brottspreventiv effekt på ungdomarna.

DE FLESTA VÅRDARNA HADE ARBETE ELLER STUDERADE HÖSTEN 2000

Ett annat sätt att mäta om vårdskapet haft positiva effekter för ungdomarna är att se om de mer varaktigt lyckats ta sig in på arbetsmarknaden eller börjat studera efter att de anställts. Den frågan har kunnat belysas för 184 vårdar och avser situationen hösten 2000.

Av dessa vårdar arbetade eller studerade 94 procent och endast sex procent var arbetslösa. Drygt hälften arbetade kvar inom Fryshuset (i Lugna Gatan eller på annan plats). En tredjedel arbetade utanför Fryshuset och en tiondel studerade. Många av de tidigare vårdarna arbetar således kvar inom Fryshuset. Det kan ifrågasättas om det arbetet går att jämställa med arbete på den öppna arbetsmarknaden. Oaktat detta kan nivån på sex procentens öppen arbetslöshet jämföras med arbetslösheten vid samma tid för alla invandrarungdomar (i detta fall utrikes födda) i åldern 18–24 år i Stockholm, som var knappt tre procent (Stockholms Utrednings- och statistikkontor). Utifrån denna jämförelse är arbetslösheten bland tidigare Lugna Gatan vårdar således inte utpräglat låg. Man ska dock ha i minnet att vårdarna utgörs av en grupp som i utgångsläget kan antas ha mer omfattande sociala och andra problem, och därmed sämre förutsättningar på arbetsmarknaden, än andra ungdomar med invandrarbakgrund.

På samma sätt som när det gäller vårdarnas brottslighet skulle det behövas en direkt jämförbar kontrollgrupp, för att kunna bedöma hur många av ungdomarna som skulle haft arbete om de inte varit Lugna Gatan vårdar.

"DET BLEV MITT FÖRSTA RIKTIGA JOBB MED EN RIKTIG LÖN"

En tredjedel av de intervjuade vårdarna, sju personer, tyckte själva att de utvecklat och att de lärt sig väsentligheter i sitt arbete i Lugna Gatan.

"Först och främst så hade jag ett ruskigt jobbigt temperament innan. Jag har lärt mig att behärska mig på ett helt annat sätt. Sedan har jag ju lärt mig hur jag ska visa respekt och vara mot människor. Man kan inte vara tjurig och grinig, det är ett servicejobb."

Tre vårdar beskrev att Lugna Gatan hade haft en avgörande betydelse i deras liv.

Genom att de fick ett arbete och därtill blev förebilder som Lugna Gatan värddar förändrades deras självbild.

"Jag hade tagit studenten, läst någon kompletteringskurs och jag hoppades få jobb men så blev det inte. Då tog jag en massa praktikplatser i hopp om att få ett arbete på det sättet. Det fungerade inte heller. Då tipsade en fritidsledare mig om Lugna Gatan. Jag hade sett Lugna Gatan på stan och hade hört att det skulle vara ett värstingprojekt och min första tanke var att jag inte ville bli sammankopplad med sänt. /.../ Det blev mitt första riktiga jobb med en riktig lön. Det var väldigt viktigt för mig."

"Efter att jag började på Lugna Gatan kom jag på rätt spår igen. Innan tog jag droger och var arbetslös. Jag kunde sitta och hänga till klockan sju på morgonen och titta på film. Sedan sova till fem på eftermiddagen och vara inne i centrum hela nätterna. Att inte ha någonting att göra och ingen ordning på någonting, det är inte bra. Lugna Gatan lärde mig att bli en förebild. I dag är jag arbetsledare."

"Det som är bra är att man blir en förebild för dom här ungarna. Jag kände verkligen att jag hade ett ansvar och måste växa. Jag fick tillbaka mitt självförtroende, att jag är arbetsduglig. Jag lärde mig hantera dom här ungdomarna på ett sätt som gjorde att jag växte."

För en av de intervjuade var det hur han blivit bemött i Lugna Gatan som fick en avgörande betydelse. Genom att han blev accepterad, sedd som en människa med möjligheter att förändras och respekterad för den han var påverkades han på ett genomgripande sätt.

"Lugna Gatan är det första stället där dom inte var rädda för den person som jag har varit förr. Många backar ur så fort dom ser att man har varit kriminell. /.../ Jag älskar Lugna Gatan för att jag aldrig känt mig utanför. Innan jag började jobba med Lugna Gatan hade jag accepterat att jag var en ond människa. Vid anställningsintervjun kände jag att jag är kanske inte så ond som jag tror. Jag vet inte om den person som sa det tror på det eller inte, men dom sa att det finns inte onda människor, det finns bara onda handlingar. Det är någonting jättestort och när jag hörde det där, då förändrades hela min värld."

Ett par av intervjupersonerna nämnde att de har haft nytta av erfarenheterna från Lugna Gatan i sina nya jobb. De kunde tack vare Lugna Gatan agera mer kraftfullt och ta tag i situationer där andra backade.

Juniorverksamheten

Juniorverksamheten startade år 1998 i Stockholmsförorterna Skarpnäck och Tensta. Successivt har därefter juniorverksamheten etablerats i ytterligare elva förorter i Storstockholm, däribland Rågsved där verksamheten startade i februari år 2000. Verksamheten vänder sig till ungdomar i åldrarna 14 till 19 år. Den grupp man riktar sig till är enligt Lugna Gatans hemsida ungdomar ”som befinner sig i ett utanförskap i form av kriminalitet, eller tillhör grupper med ett normsystem som kolliderar med samhället”. Målet är att förebygga kriminalitet och missbruk genom att engagera ungdomarna i Lugna Gatan Juniorsaktiviteter. Tanken är att de som godkänns som juniorer ska få en utbildning, som ger dem möjlighet att ”verka som en positiv kraft för andra yngre” i området. Det ska primärt ske i ungdomarnas ” eget område genom att skapa aktiviteter samt erbjuda kamratstöd”¹³. Tanken är bland annat att juniorerna ska patrullera i bostadsområdet.

Det har inte gått att få fram några exakta uppgifter från Lugna Gatan om de totala kostnaderna för juniorverksamheten i Skarpnäck och Rågsved. Lönekostnaderna år 2000 var drygt en miljon kronor i Skarpnäck och knappt en halv miljon i Rågsved. Därutöver tillkommer kostnader för lokal och delar av kostnaderna för Lugna Gatans centrala administration. Större delen av kostnaderna finansierades av respektive stadsdelsförvaltning.

JUNIORLEDARNA OFTA FÖRE DETTA TUNNELBANEVÄRDAR MED OMRÅDESFÖRANKRING

Verksamheten leds av juniorledare, som i allmänhet tidigare varit tunnelbanevärdar. Tanken är att juniorledarna ska komma från eller väl känna området de ska arbeta i. I undantagsfall kan en person rekryteras direkt till juniorledare, om denne till exempel känner ett område väl och har hög status bland ungdomarna i området. Verksamheten i Rågsved leds av två juniorledare och verksamheten i Skarpnäck av tre ledare.

Juniorverksamhetens innehåll

Verksamheten i Skarpnäck och Rågsved skiljer sig en del från varandra. I Skarpnäck är den samlande punkten Lugna Gatans kafé, som har öppet upp till sex kvällar i veckan. Det drivs av juniorledarna tillsammans med juniorerna. Kaféet fungerar som en fritidsgård där det utöver samtal med juniorledarna och kaféverksamhet finns möjlighet till biljard, bordtennis och pilkastning. Förutom att vistas på kaféet kan juniorerna delta i fysisk träning två gånger i veckan. Juniorerna ska också medverka vid patrullering i sitt bostadsområde en gång i månaden enligt ett schema. Vid patrulleringen går alltid minst en juniorledare tillsammans med upp till fyra juniorer. Därutöver patrullerar

13) Uppgifterna om juniorverksamheten har hämtats från Lugna Gatans hemsida på Internet.

juniorledarna ensamma i bostadsområdet måndagar och torsdagar. Slutligen förekommer stormöten ungefär tre gånger i halvåret.

Verksamheten i Rågsved var vid tidpunkten för undersökningen inte alls lika omfattande. Ett skäl var att det tagit ett år från starten i februari 2000 innan verksamheten fått en egen lokal, vilket alltså skedde först i februari 2001. I Rågsved var tisdagsmötena det mest framträdande. Dessutom är tanken att de två ledarna ska patrullera med fyra juniorer i området varje fredag. Därutöver var ledarna ute i området och ledarna och juniorerna höll kontakt per telefon.

För att få en fördjupad bild av vad juniorverksamheten innebär observerades den vid totalt 12 tillfällen, sex i Skarpnäck och sex i Rågsved. Följande aktiviteter studerades (ett par observationstillfällen inrymde flera typer av aktiviteter):

- fyra patrulleringstillfällen
- tre kafékvällar i Skarpnäck
- fyra tisdagsmöten i Rågsved
- ett stormöte i Skarpnäck.
- en nattbio
- en diplomutdelning
- ett möte och en gemensam fest för alla juniorer på Fryshuset.

Därutöver ställdes frågor om verksamhetens innehåll i de intervjuer som gjordes med 16 juniorer.

SVÅRT ATT FÅ JUNIORERNA ATT DELTA I PATRULLERINGEN

Tunnelbanan är en utgångspunkt för patrulleringen, men bostadsområdet patrulleras också i varierande utsträckning. Patrulleringen innebar också att ledare och juniorer åkte tunnelbanestation bort och gick omkring där en kort stund. Vid en av patrulleringarna fanns ingen junior med, vid två tillfällen fanns en junior med och vid ett tillfälle deltog två juniorer. Den dåliga uppslutningen av juniorer upplevdes som ett problem.

Patrulleringarna pågick mellan en och tre timmar. Under dessa fyra patrulleringar inträffade sammanlagt en incident; juniorledaren förmädd ett ungdomsgång att inte börja bråka med en psykiskt störd missbrukare. Därutöver pratade ledarna med ungdomar och tillrättavisade några yngre tonåringar. Vid ett tillfälle var ledarna inte speciellt uppmärksamma på omgivningen under patrulleringen. När exempelvis en resenär ville prata tog det en stund innan ledarna la märke till det och svarade. Det förekom också vid ett tillfälle att ledare och juniorer ”skojbråkade” med varandra på perrongen.

Frågor om patrulleringen ställdes också till de 16 juniorer som intervjuades. Tolv av dem hade patrullerat medan fyra inte gjort det, varav två eftersom de precis var färdiga med utbildningen. Juniorerna som hade patrullerat tyckte att arbetet framför allt handlade om att vara bra förebilder för yngre.

Ett par juniorer klagade över att det ”aldrig hände något” vid patrulleringen. De ville öka omfattningen på patrulleringen genom att åka längre bort. Ett par av de intervjuade hade dock vid ett tillfälle varit med om att stoppa

ett bråk. Ledaren hade då beslagtagit en kniv och juniorerna hade hjälpt till med att lämna kniven till spärrvakten och sedan till polisen. Även de juniorer som ännu inte patrullerat var väl införstådda med syftet.

"Vi ska verka för trygghet. Vi ska hjälpa andra, till exempel följa en full tjej hem. Om det blir bråk ska vi hämta ledarna och inte gå in själva. Det är för farligt."

Ingen av dem som patrullerat hade känt sig rädd. En junior tyckte det var lite nervöst, men sa att de lärt sig hur de skulle göra. Ett par äldre juniorer tyckte inte det fanns något att vara rädd för.

I Skarpnäck var hälften av juniorerna missnöjda med patrulleringen. De tyckte att det fungerat bättre tidigare och att problemet var att många juniorer inte kom när de skulle patrullera enligt det schema som fanns. Däremot upplevde juniorerna att det fungerar bra när de arbetar som värdar på discon eller nattbio. Då ställde majoriteten upp.

Det hade i stort sett varit lugnt vid patrulleringen enligt juniorerna. Endast ett par hade varit med om hotfulla situationer.

KAFÉKVÄLLAR OCH MÖTEN MED RESPEKTFULLA OCH FOSTRANDE LEDARE

Tre av Lugna Gatans kafékvällar i Skarpnäck observerades. Vid dessa tillfällen fanns två till tre ledare närvarande och sammanlagt ungefär femton ungdomar per gång, varav de flesta var juniorer. Några ungdomar stannade kvar en längre tid medan andra ungdomar kom och gick under kvällens gång. Kaféet i Skarpnäck ligger i en lokal med ett biljardbord, småbord och en bardisk där det går att köpa kaffe och liknande. Det är varken trångt eller ödsligt. Allt är i bra skick och fint målat. Juniorledarna gav intryck av att vara engagerade. När ledarna kom satt redan några juniorer och väntade på dem. Under en kväll diskuterades ämnen som Gud, homosexualitet, rasism samt kvinnosyn i olika kulturer. Ledarna pratade med alla och var respektfulla i sin kontakt och samtidigt fostrande. När en pojke exempelvis gjort en tatuering var kommentaren: "Det är snyggt som det är, om du gör flera blir det för mycket." Vid några tillfällen tittade några pojkar i yngre tonåren in i lokalen, men ledarna höll på åldersgränsen 15 år och de fick gå efter en stund. En vänlig stämning präglade kaféet.

TISDAGSMÖTEN MED TYDLIGA UMGÅNGESREGLER

I Rågsved är det möte varje tisdag för juniorerna. Fyra av dessa observerades. Juniorgruppen bestod vid denna tid av 16 ungdomar. Mötena varade knappt en timme och mellan fem och tolv juniorer deltog. På mötena tog juniorledarna i huvudsak upp praktiska frågor, exempelvis vilka som skulle patrullera nästa fredag och när ett studiebesök på Österåkers kriminalvårdsanstalt skulle ske. Ledarna påminde juniorerna om hur de skulle uppträda när de patrullerade. De fick till exempel inte sitta ner i tunnelbanan utan skulle stå när de hade Lugna Gatan-jackan på sig. Ledarna var tydliga om vilka umgängesregler som gällde vid möten, till exempel att inte prata i mun på

varandra och att hålla sig till ämnet. Vid ett av de fyra observerade juniormötena behandlades ett allvarligt ämne. Ledaren tillfrågade varje junior om han eller hon tyckte att två juniorer, som misskött sig och därför fått sluta, skulle få en ny chans. Juniorerna uppmuntrades också att vara med och intervjua intresserade till den nya juniorgruppen som skulle startas i Rågsved. Vid andra tillfällen var juniorer som misskött sig närvarande. Då tog ledaren var och en av dem i enrum för att diskutera deras problem.

VÄLBESÖKT STORMÖTE

Det observerade stormötet i Skarpnäck var välbesökt, 19 juniorer var med, vilket uppgavs vara ovanligt många. Mötet leddes av en junior som ordförande tillsammans med en juniorledare. Mötet tog bland annat upp varför så få juniorer kom till patrulleringen, om juniorerna skulle samarbeta med ungdomsgården vid diskotek samt om möjligheten att i framtiden samarbeta med Lugna Gatans juniorverksamhet i grannområdet Bagarmossen.

Även om det observerade stormötet var välbesökt var det fem av de åtta intervjuade juniorerna i Skarpnäck som tog upp att det var ett problem att många juniorer inte kommer till möten. Tre juniorer trodde att det berodde på att många förväntar sig drogtestar när det kallas till stormöte och att de därför inte kommer. Fram till april år 2001 hade juniorerna i Skarpnäck bara drogtestats en gång.

Ett par juniorer tyckte det var dåligt att ledarna var slarviga med att passa tider eftersom de ska vara förebilder.

Rekrytering och utbildning

SÄLLNING BLAND DEM SOM VISAR INTRESSE FÖR ATT BLI JUNIOR

Hur ungdomarna rekryteras till juniorer varierar. En del får information genom sin skola, där Lugna Gatan ibland har verksamhet. Juniorledarna försöker också intressera ungdomar för att bli juniorer genom att vistas i området och genom att sätta upp affischer.

När verksamheten skulle dra igång i Rågsved kom 104 ungdomar till ett informationsmöte på fritidsgården. Verksamheten hade planerats för 20 ungdomar. Några av de som kom var för unga, under 15 år, och andra var enligt uppgift inte intresserade när de insåg att de måste ta ställning mot brott och inte fick använda droger. Drygt 50 ungdomar intervjuades och 35 valdes ut. Några av dem hoppade av när det blev dags att drogtestas med urinprov och några föll bort eftersom de inte tog avstånd från kriminalitet. Återstoden antogs till juniorutbildningen. Vid tiden för undersökningen var 16 juniorer med i gruppen.

I Skarpnäck har två grupper utbildats sedan 1998, vardera omfattande ungefär 30 ungdomar. Vid undersökningstillfället (våren 2001) var 34 juniorer aktiva.

MAJORITETEN AV JUNIORERNA HAR INVANDRARBAGGRUND

Vad är det då för ungdomar som söker och blir antagna till juniorverksamheten? Totalt finns personuppgifter om 17 juniorer i Rågsved och 37 i Skarpnäck.

De ungdomar, som det gått att få personuppgifter om, är i huvudsak sådana som fortfarande var aktiva vid undersökningstillfället. Två tredjedelar av de aktiva juniorerna i Skarpnäck var pojkar och knappt hälften i Rågsved. Totalt var 61 procent pojkar. Den sista december år 2000 var de mellan 14 och 19 år, varav huvudparten var 16 eller 17 år¹⁴. I både Skarpnäck och Rågsved var ungdomar med invandrarbakgrund i majoritet. Totalt 59 procent av juniorerna hade namn som tyder på invandrarbakgrund.

BÅDE KRIMINELLT BELASTADE OCH SKÖTSAMMA UNGDOMAR BLAND JUNIORERNA

Eftersom målgruppen för juniorverksamheten är ungdomar som är kriminella eller på annat sätt asociala, är det intressant att få reda på i vilken utsträckning de unga som rekryterats är registrerade för brott. De uppgifter som varit möjliga att få fram har emellertid begränsningar av flera slag. För det första saknas personuppgifter för de flesta av dem som inte längre var aktiva. För det andra finns inte kriminalitet före 15 års ålder dokumenterad i lagföringsregistret. I genomsnitt hade ungdomarna, som var mellan 15 och 20 år, kunnat bli registrerade för kriminalitet i lagföringsregistret endast under ett år.

Vid undersökningstillfället fanns uppgifter om lagföringar till och med år 1999. Sammanlagt 45 juniorer hade fyllt 15 år den 31 december 1999 och skulle därmed kunna finnas i lagföringsregistret. Ingen av dessa 45 juniorer fanns registrerad för kriminalitet.¹⁵

En helt annan bild av juniorernas kriminalitet får man genom att granska vilka personer som polisen registrerat som misstänkta gärningsmän i sitt datoriserade system för att hantera polisanmälningar, förkortat rar. Av de 53 juniorer som det funnits möjlighet att studera finns 32 registrerade som gärningsmän för minst ett brott i rar till och med november år 2000, vilket innebär att 60 procent av dessa juniorer registrerats för brott. I flertalet fall handlar det om enstaka brott, men i en del fall om två eller fler brott. Det förekommer både allvarliga och förhållandevis lindriga brott. Till bilden hör att brotten inte enbart kan hänföras till tiden innan ungdomarna rekryterades som juniorer, utan att en del av brotten begåtts under den tid som de varit verksamma som juniorer.

För att komplettera bilden kan man också se i vilken utsträckning de 16 intervjuade juniorerna tog upp att de begått brott. Tre tillstod att de begått snatteri och skadegörelse, tre uppgav att de tidigare missbrukat alkohol eller droger. En sade att han ofta hamnat i bråk och en sade att han varit allmänt "strulig". Fem av ungdomarna beskrev problem i skolan (varav två av dem som snattat). Om övriga sju finns inte några uppgifter om att de tidigare haft problem.

Tre av de intervjuade antydde att de engagerat sig i juniorverksamheten för att komma till rätta med egna problem. Deltagandet motiverades i övrigt främst med att de dels upplevde det som roligt, dels att det var bra för andra. Flera juniorer ville göra något förebyggande eftersom de sett kompisar bli

14) Juniorerna i Skarpnäck var i genomsnitt 17,1 och i Rågsved 16,6 år.

15) Verksamheten i Rågsved startade inte förrän i februari, vilket innebär att lagföringsuppgifterna för denna juniorgrupp endast avser tiden innan de blev juniorer.

skadade i bråk, insett att våld inte löser några problem eller att de sett kompisar som kommit snett på grund av kriminalitet eller droger. Några juniorer tog upp att de vill påverka där de bor och även ge vuxna i den egna förorten en bättre bild av ungdomar. En junior ville bli en förebild för yngre, mot brott och droger, eftersom han har småsyskon.

Både i Rågsved och i Skarpnäck betonade juniorledarna vikten av att juniorgruppen består av både skötsamma ungdomar och ungdomar som är i riskzonen för, eller har, allvarliga problem. Om någon junior missköter sig får han eller hon inte representera Lugna Gatan och inte bära jackan som visar att man företräder Lugna Gatan. Juniorledarna försöker dock hålla kvar junioren i verksamheten för att kunna påverka honom eller henne. Det förekommer också att juniorer blir avstängda en tid på grund av narkotikamissbruk.

UPPSKATTAD UTBILDNING OCH FÖRMÅNER, MEN INTE LÖN

Juniorerna får genomgå en utbildning en kväll i veckan under ungefär fyra månader. Innehållet i utbildningen liknar den för tunnelbanevärdarna. Den omfattar bland annat envarsrätt, socialpedagogiska baskunskaper och "spegling", det vill säga hjälp att reflektera över sitt eget beteende. Efter slutförd utbildning och godkänt förhör får juniorerna ett diplom och en jacka med juniorverksamhetens emblem på. Jackorna får juniorerna bära när de arbetar inom Lugna Gatan. För att inte jackorna ska användas i andra sammanhang förvaras de i Lugna Gatans lokaler.

De 16 intervjuade juniorerna tyckte alla att den utbildning de fått i Lugna Gatan Junior var mycket bra. Flera juniorer uttryckte speciellt att de uppskattat utbildningen med polisen, samt att etik och moral var ett viktigt ämne. Två dagars läger med övernattning på annan ort var också en uppskattad del av utbildningen. På lägret fick juniorerna bland annat träna på första hjälpen och göra samarbetsövningar. En junior beskrev samarbetsövningarna som lekar som handlade om att lita på varandra. Juniorerna hade också haft föredrag och diskussioner, både i den egna förorten och på Fryshuset med före detta missbrukare, vuxna Lugna Gatan-värdar och olika poliser.

Juniorerna är inte anställda och får inte någon lön. Däremot får de på olika sätt andra belöningar för sin medverkan. Efter ett möte bjöds juniorerna på förhandsvisning av en film. När juniorerna i Rågsved fick sina diplom efter slutförd utbildning fick de årskort på sport- och simhallen av stadsdelsdirektören som ett tecken på uppskattning och som en uppmuntran. De har även gratis entré på Fryshusets discon. Juniorerna arbetar ideellt som vakter på discon, men det finns även tillfälle till avlönat extraarbete genom Lugna Gatan.

Möjliga konsekvenser av juniorverksamheten

AVSEDD MÅLGRUPP HAR REKRYTERATS

Juniorverksamhetens officiella målsättning är att nå ungdomar som är kriminella eller på annat sätt har ett avvikande normsystem. De uppgifter som gått att få fram om de aktiva juniorerna tyder på att en stor del av de som var aktiva i Skarpnäck och Rågsved var kriminellt belastade. Av de juniorer som det

fanns möjligheter att undersöka, var över hälften registrerade som gärningsmän i minst en polisanmälan. Visserligen var ingen lagförd för brott, men detta kan bland annat förklaras av juniorernas låga ålder. Dessutom angav nio av de 16 intervjuade ungdomarna olika problembeteenden som de varit inblandade i – brott, missbruk, bråk och skolproblem. Uppgifterna tyder således på att verksamheten de facto har fångat både ungdomar med problembeteenden och mer välanpassade ungdomar. Det är också denna blandning, som juniorledarna såg som den mest fruktbara.

Den andra frågan är om verksamheten når upp till planerade ambitioner när det gäller antalet aktiva juniorer. I stort sett tycks det vara så. I Rågsved hade man planerat verksamheten för 20 ungdomar och hade 16 aktiva. I Skarpnäck var 34 ungdomar aktiva när undersökningen gjordes.

JUNIORERNA ÄR MYCKET POSITIVA TILL VERKSAMHETEN

Av de 16 juniorerna tyckte 13 att de hade lärt sig något positivt genom juniorverksamheten och ingen kunde nämna något negativt. Tre juniorer tyckte inte att de påverkats av att vara med. Av dessa tre hade en varit med endast en kortare tid.

I Rågsved framstod kontakten med ledarna, och de diskussioner som de tog upp med juniorerna, som det centrala. Fem av de åtta intervjuade uttryckte hur mycket de uppskattade ledarna.

”Jag älskar dessa ledare. Dom har hjälpt mig jättemycket.”

”Jag kan alltid komma och prata med dom. Jag får råd av dom när vi träffas.”

Ungdomarna tyckte att ledarna respekterade dem, till exempel genom att prata färdigt med dem och inte avbryta. En junior tyckte det var bra att ledarna var allvarliga. En annan uppskattade att en ledare berättat om sin bakgrund och därigenom fungerat som förebild eftersom han brutit med tidigare kriminalitet. Juniorerna såg ledarna som vuxna med livserfarenhet som lyssnade på dem. En junior som varit i kris hade ringt sin ledare sent på kvällen flera gånger och fått hjälp genom att ledaren lyssnat och gett råd.

Några juniorer beskrev att de nu ser på människor på ett annat sätt. En refererade till Bergspredikan; att behandla andra så som jag själv vill bli behandlad. En annan hade lärt sig att alla människor har lika värde och lika rättigheter. En kille beskrev hur han blivit bättre på att bedöma vad som är rätt och fel. Det hade gjort att han nu kunde ta avstånd från kriminalitet och sådant som är mindre bra på ett annat sätt.

Tre juniorer berättade att de tidigare haft problem i skolan, stört eller skolkat mycket, men att de nu slutat med det. Ett par hade under en period rökt hasch i stort sett dagligen. Några andra hade prövat droger vid enstaka tillfällen och gjort mindre allvarliga brott som att snatta. Det hade de upphört med. De som tidigare rökt hasch regelbundet upplevde massiva påtryckningar att börja igen.

”Förut var jag med alla gamla kompisar som röker på. Jag hänger inte med dem nu. Jag försöker göra något nytt av livet. Men de som röker kan ringa fyra gånger per dag och fråga om jag ska med och röka. Det är sjukt. Jag vill inte falla dit igen. Jag är rädd hela tiden.”

En kille beskrev hur han tidigare varit blyg men genom att han patrullerat mycket lärt sig ta kontakt och prata med folk. En tjej tyckte att hon blivit säkrare på att prata, säkrare i sig själv och mer koncentrerad. Ytterligare en junior tyckte att han fått bättre självkänsla. Två juniorer tyckte att de blivit mycket bättre på att hantera sin ilska och att de nu kan argumentera i stället för att bråka.

”Med jackan på mig måste jag behärska mig, annars kan man inte vara junior. Jag vill fortsätta att ha jackan och vara junior och det är självklart att sköta sig då.”

JUNIORERNAS FÖRÄLDRAR ÖVERVÄGANDE POSITIVA

De föräldrar som intervjuades var övervägande positiva till Lugna Gatans juniorverksamhet. Föräldrarna tyckte att deras tonåringar utvecklades genom att vara med i Lugna Gatan Junior. De upplevde att ledarna höll ordning på tonåringarna. Föräldrarna från Skarpnäck såg det som en fördel att ungdomarna hade möjlighet att gå till Lugna Gatans kafé och sysselsättas där.

En förälder tyckte att Lugna Gatan var bra för ungdomar eftersom ungdomarnas självkänsla stärks genom att de får ta ansvar och göra en insats i juniorverksamheten. Hon tyckte också att Lugna Gatan hjälpte ungdomarna att hitta en egen identitet och att de slussas in i vuxen världen på ett bra sätt. En annan förälder tyckte att det var bra att Lugna Gatan tog tag i ungdomar just i 15-årsåldern. Föräldern såg också juniorernas gemenskap och att de får lära sig ta ansvar som positivt. Föräldern uppskattade också att ledarna förstätt att några juniorer hade använt hasch och hjälpt dessa juniorer att ta tag i missbruket. Ytterligare en förälder som såg sin tonåring utvecklas och mogna var ”mer än positiv” till Lugna Gatan, eftersom tonåringarna gjorde något och inte bara var passiva eller i värsta fall kriminella.

Det fanns också kritik mot Lugna Gatan. Två föräldrar tyckte att ledarna inte samarbetade tillräckligt med föräldrarna. En förälder hade sett juniorerna arbeta och tyckte det var för rörigt. Hon ansåg att juniorerna måste ha mer vuxen arbetsledning när de jobbar. En förälder i Skarpnäck tyckte att det hade varit för många ledarbyten. Hon tyckte att det hade varit bättre ordning och mer aktiviteter tidigare. Några föräldrar i Rågsved framförde kritik som juniorerna själva inte tog upp vid intervjuerna. Kritiken handlade om att mötena hade för lite innehåll och att ungdomarna ville att det skulle hända mer. De intervjuade föräldrarna var, med ett undantag, inte oroliga för att deras tonåringar patrullerade. De litade på att juniorerna lyssnar på ledarna och att de lärt sig vad de får göra när de har jackan på sig.

NYCKELPERSONERNA I SKARPNÄCK MER NÖJDA ÄN DE I RÅGSVED

Det var stora skillnader mellan Skarpnäck och Rågsved när det gäller hur vuxna

nyckelpersoner såg på verksamheten. Resultaten från respektive stadsdel redovisas därför var för sig.

”LUGNA GATAN BEHÖVS I SKARPNÄCK”

Av de nio nyckelpersoner som intervjuades i Skarpnäck arbetade tre som fritidsledare, två var poliser i området, en var socialsekreterare, en ungdomsledare inom kyrkan, en fritidskonsulent och en kiosk- och grillägare. Samtliga intervjuade kom mer eller mindre regelbundet i kontakt med juniorverksamheten. Av de nio intervjuade var åtta i huvudsak positiva till Lugna Gatans juniorverksamhet. Det som främst nämndes som positivt var att juniorledarna håller ordning och sätter tydliga gränser för framför allt stökiga ungdomar. Det nämndes av samtliga åtta som i huvudsak var positiva till juniorerna.

”Lugna Gatan behövs i Skarpnäck. De bråkar inte och provocerar inte. De arbetar på tider och platser när de behövs och sprider en bättre stämning.”

”Lugna Gatans juniorverksamhet gör ett bra förebyggande arbete och fungerar som en länk till ungdomar i riskzonen. De agerar när det behövs, de ringde till exempel efter ambulans när en äldre man låg till synes medvetslös på marken och ingen brydde sig.”

”När de jobbar så jobbar de seriöst och det är lätt att få kontakt med Lugna Gatan.”

Andra fördelar med juniorverksamheten som nämndes var att juniorerna fungerar som förebilder, eftersom de inte använder droger och inte begår brott. Samarbetet med polisen, socialtjänsten, kyrkan och fritidsgårdarna upplevdes också fungera bra. Personalen på fritidsgården tyckte exempelvis att samarbetet kring diskoteken fungerat bra. Det sågs också som bra att det med tiden har blivit en mer blandad juniorgrupp som inte enbart består av ”trassliga” ungdomar.

Det var endast en som var uttalat kritisk till juniorverksamheten. Anledningen var att juniorerna sades uppträda på ett sätt när de har jackan på sig och på ett annat när de tagit av den. Den kritiken nämndes också av fyra av dem som i huvudsak var positiva.

”Det ryktas att de styr och ställer med jackan på, men utan den är de som vanligt och följer inte sina egna regler”

Annan kritik som kom fram var att de kan ta till mer våld än nödvändigt. Det ansåg tre av de intervjuade i Skarpnäck.

”De är inte alltid världens finaste ungdomar. Det borde vara bättre gallring och jackan av vid minsta strul. Några är lite väl mycket fighters och tar till övervåld.”

Samtidigt ansåg två andra av de intervjuade att juniorerna är lugna och ödmjuka

och inte låter sig provoceras eller bråkar. Till sist menade två att det kan uppstå problem kring sekretess, till exempel när det gäller information mellan juniorledarna, socialtjänst och polis.

KRITIK MOT JUNIORLEDARNA FRÅN NYCKELPERSONER I RÅGSVED

Av de nio vuxna som intervjuades i Rågsved arbetade tre på fritidsgården, två var fältassistenter, en var verksam i skolan med projekt "tjejgrej", en processansvarig för storstadssatsningen i Rågsved, en arbetade på Folkets Hus där Lugna Gatan har sina möten och en var kurator på ungdomsmottagningen. Polisens kontaktperson har inte kunnat intervjuas på grund av långtidssjukskrivning. Av de intervjuade uppgav fyra att de mer eller mindre regelbundet kom i kontakt med juniorerna. Fyra intervjuade var övervägande positiva till juniorverksamheten. Tre av dessa fyra hade endast sporadisk kontakt med verksamheten. Det som framför allt ansågs som positivt var att verksamheten sysselsätter ungdomar, skapar gemenskap samt att drogtestar görs.

Övriga fem intervjuade var i huvudsak negativa till juniorverksamheten, även om de menade att syftet var lovärt eller att verksamheten hade en potential. Tre av dem uppgav att de relativt ofta träffade ledare och juniorer. Ett par intervjuade var kritiska mot att Lugna Gatan rörde sig på ett alltför litet område vid patrulleringen. Den vanligast förekommande och allvarligaste kritiken gällde dock att ledarna gått in alltför kraftfullt vid bråk. Några tyckte att ledarna varit dumdristiga och genom sin attityd bidragit till att skapa konflikter vid vissa tillfällen i början.

SAMARBETET MED OMVÄRLDEN FUNGERADE BÄTTRE I SKARPNÄCK ÄN I RÅGSVED

Det fanns brister både i samarbetet mellan juniorledarna och fritidsgårdspersonalen samt fältassistenter. Fältassistenter och fritidsgårdspersonal tyckte att de visste för lite om vilka som är juniorer, vad de gör och när ledarna arbetar. De hade till exempel inte ledarnas mobiltelefonnummer. Fritidsgårdspersonalen önskade att Lugna Gatan skulle hålla en mer aktiv och öppen kontakt och till exempel presentera juniorerna. Ingen av de anställda på fritidsgården och inte heller någon av fältassistenterna hade själva bett Lugna Gatan om att få kontinuerlig information och inte heller bjudit in till samarbete. Fältassistenterna sa att det inte fanns något samarbete mellan dem och Lugna Gatan. Bilden av bristande samarbete mellan Lugna Gatan i Rågsved och en del fritidsgårdspersonal och fältassistenter bekräftades också vid intervjuer med juniorledarna.

En anställd på fritidsgården klagade inte på samarbetet. Han tyckte att en fördel med Lugna Gatan är att de kan ingripa utanför fritidsgården. Han gav ett exempel på att ledarna medlade vid ett slagsmål genom att sära på dem som slogs och sedan låta dem prata med varandra.

INGA BELÄGG FÖR ATT DEN ANMÄLDA BROTTSLIGHETEN I SKARPNÄCK HAR PÅVERKATS

Den bakomliggande tanken med juniorverksamheten är att den ska förebygga kriminalitet. Detta ska inte bara ske genom att de som blir juniorer påverkas till att bli mer laglydiga, utan även genom att juniorerna och deras ledare genom patrullering och på annat sätt ska förebygga att andra ungdomar begår brott.

Om juniorverksamheten är brottsförebyggande bland ungdomar i allmänhet bör detta således bidra till lägre brottslighet i de områden där juniorerna verkar, jämfört med närliggande områden utan juniorverksamhet. Av flera skäl är det dock mindre sannolikt att en begränsad aktivitet som juniorverksamheten ska ge tydliga utslag i den anmälda brottsligheten, bland annat för att det är så många faktorer som i samspel påverkar brottsnivåerna i ett område.

Ett försök att mäta effekter på brottsligheten gjordes dock genom analyser av antalet anmälda brott i flera brottskategorier i dels Skarpnäck, dels i fem ytterligare områden som ingår i samma närpolisområde som Skarpnäck. Undersökningsperioden var åren 1995 till och med 2000, det vill säga tre år före och tre år efter det att Lugna Gatan etablerade sig i Skarpnäck. Undersökningen ger inga belägg för att antalet brottsanmälningar i Skarpnäck har påverkats av att Lugna Gatan startade sin verksamhet år 1998. Det faktum att det handlar om en förhållandevis översiktlig analys, gör dock att resultaten inte kan tas som intäkt för att juniorverksamheten inte har påverkat brottsligheten i området.

Diskussion

Hur ska man då värdera de verksamheter inom Lugna Gatan som studerats, nämligen tunnelbaneverksamheten och juniorverksamheten i två förorter till Stockholm. I denna slutdiskussion summeras både det positiva och det negativa som framkommit om arbetet och dessutom ges en samlad bedömning.

POSITIVT OCH NEGATIVT OM TUNNELBANEVERKSAMHETEN

Den bild som framträder från studien är att Lugna Gatans tunnelbaneverksamhet inrymmer värdefulla beståndsdelar, men att det också finns en del problem.

Det positiva är följande:

- Vårdarna är i stor utsträckning invandrarungdomar, främst män, med en i regel tung kriminell bakgrund. Flertalet av dem som arbetat till och med år 2000 tycks ha slutat begå brott. I stort sett alla har arbete, inom eller utanför Lugna Gatan, eller studerar. Utan en jämförbar kontrollgrupp kan man dock inte med säkerhet uttala sig om deras utveckling hade varit lika positiv även utan Lugna Gatan.
- Många av de intervjuade vårdarna tycker själva att de gör en bra insats och att de utvecklats av arbetet som vårdar.
- Deltagande observationer, som gjordes under studien, tyder på att vårdarna är duktiga på att lösa de bråk och konflikter med ungdomar inblandade, som inträffar i tunnelbanan eller andra ställen där vårdarna uppträder.
- sl tycker att vårdarna utgör ett värdefullt komplement till väktare för att minska bråk och öka tryggheten i tunnelbanan.

Men intervjuer och deltagande observationer visar också en del problem i verksamheten. En del av dem tycks främst ha funnits under de första åren och tycks nu ha rättats till. *Till det negativa som framkommer i studien hör:*

- Av intervjuerna med vårdar framgår att det funnits ordningsproblem inom organisation och verksamhet i form av till exempel dålig närvaro och bristande närvarokontroll samt att det förekom misstankar om oklar ekonomi.
- De intervjuade förmedlar en bild av att det finns brister i arbetsledning, både när det gäller ekonomisk ledning och arbetsledning av vårdarna.
- En del vårdar är inte helt klara på vilka uppgifter som ingår i arbetet som vård, vilket torde vara en konsekvens av brister i arbetsledningen.
- Då vårdarna arbetar under eftermiddagarna har de ofta för lite att göra.

Det händer för lite i tunnelbanan för att värdarna ska ha tillräckligt med arbetsuppgifter.

POSITIVT OCH NEGATIVT OM JUNIORVERKSAMHETEN I RÅGSVED OCH SKARPNÄCK

När det gäller juniorverksamheten är det viktigt att erinra om att studien bara rör två av flera olika juniorverksamheter och det är inte känt hur väl verksamheterna fungerar på andra ställen. Det är också svårt att ge en sammanfattande bild av verksamheterna i Rågsved och Skarpnäck, eftersom de skiljer sig åt en hel del. *Följande positiva komponenter kunde dock iakttagas i bägge juniorverksamheterna:*

- Verksamheterna har lyckats dra till sig ungdomar, varav många är kriminellt belastade, som vill arbeta som juniorer och antalet aktiva är ungefär så många som man planerat verksamheten för.
- De deltagande observationerna ger en bild av att ledarna är populära och har en god fostrande relation till juniorerna.
- Nästan alla intervjuade juniorer var mycket positiva till verksamheten. Även deras föräldrar var också övervägande positiva. En del av dessa hade emellertid också negativa synpunkter, på till exempel bristande samarbete och dålig ordning.
- Nästan alla övriga nyckelpersoner i Skarpnäck var positiva till verksamheten och tyckte det var ett bra förebyggande arbete både för juniorerna själva och för andra ungdomar. De tyckte att juniorerna håller ordning och sätter gränser för stökiga ungdomar. Knappt hälften av intervjuade nyckelpersoner i Rågsved hade motsvarande positiva kommentarer om verksamheten där.

Men i studien har också framkommit sådant som är mer problematiskt med verksamheterna. Till sådant kan följande räknas:

- Det är svårt att få ungdomarna att ställa upp på patrulleringen, trots att detta har lyfts fram som en central komponent i juniorverksamheten. Därmed kan möjligheten att nå generellt brottsförebyggande mål ifrågasättas.
- En del synpunkter har framkommit som gäller brist på samarbete med andra och brist på innehåll och ordning i verksamheten.

EN SAMLAD BILD

Studien visar således att både tunnelbaneverksamheten och arbetet med juniorer inrymmer sådant som är värdefullt och bra. Äldre ungdomar som varit på

glid får ett angeläget arbete, där deras livserfarenheter kommer till nytta. sl får ett komplement till väktare, som de är nöjda med. Yngre ungdomar, varav många har egna problem, får delta i en form av fritidsverksamhet som har en fostrande aspekt och som de själva uppskattar.

Men det finns också sådant som fungerar mindre väl i verksamheterna. Synpunkter på brister i ordning, ledning och struktur framkommer både när det gäller tunnelbaneverksamheten och juniorverksamheten. Delvis tycks ordnings- och ledningsproblemen handla om "barnsjukdomar", som rättats till när verksamheterna pågått något år, men helt lösta tycks de inte vara. Delvis kan det röra sig om problem som kan vara kopplade till Lugna Gatans grundläggande arbetsmodell, det vill säga att arbetet i huvudsak ska bedrivas av personer som själva har en bakgrund i utanförskap. Det är viktigt att man hittar en balans när det gäller kompetens i en organisation av detta slag. Initiativ till förändring av arbetsledningen uppges ha tagits sedan denna undersökning genomfördes.

I både tunnelbaneverksamheten och juniorverksamheten finns det också vissa problem när det gäller själva innehållet i arbetet. När det gäller tunnelbaneverksamheten handlar det främst om för få meningsfulla uppgifter under tunnelbanevärdarnas eftermiddagspass, men i viss utsträckning även om oklarheter bland värdar kring balansen mellan "väktaruppgifter" och "ungdomsledaruppgifter". I juniorverksamheterna är det svårt att få juniorerna att delta i patrulleringen och vad som är den innehållsmässiga kärnan i övrigt därutöver är inte helt klart.

En övergripande kunskapsbrist när det gäller bägge typerna av verksamhet gör att man inte kan uttala sig om deras effekter på våld, skadegörelse och annan brottslighet bland ungdomar på de ställen de verkat. De är möjligt att de haft sådana effekter, men det finns inte några uppgifter som ger stöd för det.

MÅLEN FÖR VERKSAMHETERNA BEHÖVER UTVECKLAS

För att samlat kunna värdera de studerade verksamheterna behöver de jämföras med något. Man kan jämföra med målen för verksamheten, med den bild som framkommit i massmedier och med andra alternativa verksamheter.

– Har de mål Lugna Gatan ställt upp för verksamheterna uppnåtts?

På Lugna Gatans webbplats kan man läsa att verksamheten syfte är att "förebygga våld och kriminalitet i Storstockholm" och för att "skapa förbättringar för yngre i riskzonen". När det gäller tunnelbaneverksamheten står det att de förutom att ingripa vid direkta brott också ska "knyta sociala relationer med tongivande grupper i utanförskap". Juniorverksamheten riktar sig till ungdomar som "befinner sig i ett utanförskap i form av kriminalitet, eller tillhör grupper med ett normsystem som kolliderar med samhället". Juniorerna ska enligt hemsidan efter sin utbildning "verka som en positiv kraft för andra yngre genom att "skapa aktiviteter och erbjuda kamratstöd".

Allmänt kan sägas att de mål som Lugna Gatan anger på webbplatsen främst tycks vara ett sätt att marknadsföra verksamheten, snarare än att

ange uppföljningsbara, realistiska mål. I vilken utsträckning man uppnår målet att förebygga kriminalitet går inte att mäta. De mål för tunnelbaneverksamheten, som anges på webbplatsen, fokuserar mer på tunnelbanevärdarna som "ungdomsledare" än vad som i praktiken är deras uppgifter. När det gäller juniorverksamheten är målgruppen beskriven som mer problembelastad än vad juniorledarna i Skarpnäck och Rågsved ser som lämpligt.

Studien ger inget stöd för att Lugna Gatan skulle nå resultat av det mycket långtgående slag som ibland presenteras i massmedierna, till exempel "Sedan Lugna Gatan började jobba i tunnelbanan har skadegörelse och våldsbrott minskat med 70–80 procent" (Nerikes Allehanda 5 juni 2001) eller "åtta av tio tonåringar som vi tar tag i lyckas vi få bort från lösdriveri och kriminalitet" (Lugna Gatans hemsida).

Det kan finnas skäl för Lugna Gatan att se över sina målformuleringar. Att internt arbeta fram mer uppföljningsbara mål kan vara ett sätt att utveckla och säkra verksamhetens kvalitet.

– När Lugna Gatan bättre resultat än andra tillgängliga eller möjliga alternativ?

Studien ger inget direkt underlag för att besvara denna fråga. För detta behöver man säker kunskap om resultaten av Lugna Gatans verksamheter samt uppgifter och kunskap om resultatet av andra jämförbara verksamheter med samma målsättning. Bådadera saknas.

Lugna Gatan har en dubbel målsättning, både att hjälpa unga i riskzon för en allvarlig kriminell utveckling genom att rekrytera dem som anställda och att verka mer generellt brottsförebyggande i de områden verksamhet förekommer. När det gäller det första målet har Lugna Gatan varit något av en föregångare och jämförbara verksamheter i större skala finns inte utvärderade. Det finns dock en nyligen publicerad rapport från brå, som belyser en verksamhet som har en del gemensamma drag med Lugna Gatan. Det är en uppföljning av Exits arbete med avhoppare från rasistiska organisationer (Brottsförebyggande rådet, 2001:8). Exit bygger på något av samma idé som Lugna Gatan, att personer med egen erfarenhet har särskilda förutsättningar att hjälpa dem som "ställt sig utanför samhället" på samma sätt som de själva tidigare. Uppföljningen visade att ett hundratal personer under en treårsperiod hade hoppat av från rasistiska organisationer med stöd av Exit. Men på samma sätt som när det gäller Lugna Gatan finns det problem med brister i arbetsledning.

I föreliggande studie finns en hel del data, kvantitativa och kvalitativa, om tunnelbane- och juniorledare och deras sätt att arbeta. De visar att Lugna Gatan lyckats locka till sig äldre ungdomar, som fällt för upprepade brottslighet, så att de sökt och fått arbete som värdar och att i stort sett alla dessa vid mätillfället fortfarande hade arbete eller studerade, även om det för många handlar om arbete inom Fryshuset. En stor majoritet hade heller inte lagförts för brott efter anställningen. Den bild som ges från intervjuer och vid några deltagande observationer är att många av värdarna och ledarna, men inte alla, är duktiga på att ta ungdomar, både när det gäller konfliktlösning bland okända ungdomar i tunnelbanan och bland juniorer, som de har en närmare relation till.

Sammantaget talar denna studie för att en av Lugna Gatans grundtankar – att engagera ungdomar med erfarenhet av utanförskap för brottsförebyggande arbete gentemot andra ungdomar – är värdefull och värd att utvecklas. Men studien pekar också på att det finns oklarheter som behöver förtydligas och brister som behöver lösas för att verksamheten ska fungera optimalt.

Referenser

Brottsförebyggande rådet (2000). *Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* brå-rapport 2000:3. Stockholm:

Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

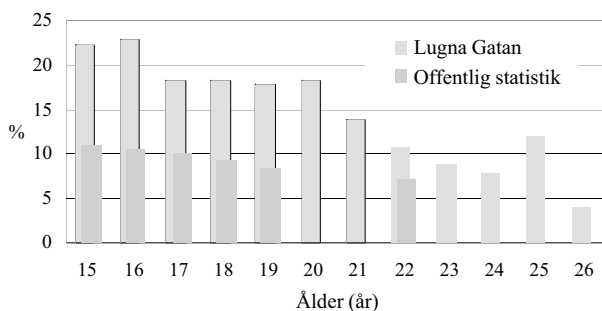
Brottsförebyggande rådet (2001). *Exit. En uppföljning och utvärdering av organisationen Exit för avhoppare.* brå-rapport 2001:8. Stockholm:

Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Johnson, M. (1996). *Utvärdering av ett brottsförebyggande projekt i Stockholms tunnelbana.* Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.

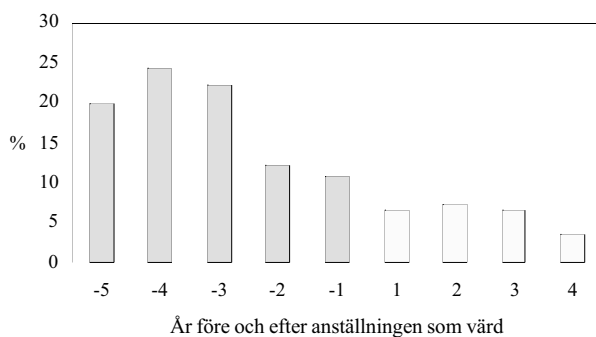
Wikman, L. (1999). *Lugna Gatan i Skarpnäck – nyckeln till fungerande social planering?* Stockholms universitet, Sociologiska institutionen.

Bilaga

Figur 1. Andel i procent som lagförts för brott för i respektive årskull i åldern 15 till 26 år.

I figur 1 redovisas uppgifter som bygger på den offentliga kriminalstatistiken om andelen lagförda i olika åldersgrupper år 1994, respektive uppgifter om andelen lagförda tunnelbanevärdar. Notera att uppgifterna i den offentliga statistiken redovisas sammanslaget för män och kvinnor, respektive för ungdomar i åldersspannet 20 till 24 år (här har 22 år valts som redovisningsår). Av uppgifterna framgår att en högre andel av värdarna är kriminellt belastade jämfört med genomsnittet för hela populationen. Andelen av värdarna som var dömda för brott mellan 20 och 24 år var 35 procent (n=187), vilket kan jämföras med genomsnittet av alla ungdomar i denna åldersgrupp som var 7 procent.

Figur 2. Andel i procent av Lugna Gatan-värdarna som lagförts för brott under vart och ett av de fem åren före påbörjad anställning, respektive under vart och ett av de fyra åren efter påbörjad anställning.

English summary

An examination of Lugna Gatan's subway and "junior" programmes.

Authors: Annika Alvarsdotter, Stina Holmberg and Knut Sundell

Published by:

National Council for Crime Prevention (brå)

p.o. Box 1386

se-111 93 Stockholm, Sweden

Reference:

Report 2002: 3

issn 1100-6676, isbn 91-38-31922-5

Available in Swedish from:

Fritzes kundservice

se-106 47 Stockholm, Sweden

The Lugna Gatan programme in Stockholm started in 1994. The basic idea is to reduce levels of violence, vandalism and other forms of offending among youths in the county of Stockholm by means of activities run by young persons who themselves have experience of asocial behaviour and of not fitting in. The objective is to reduce crime and social marginalisation among the youths participating in the project, and to reduce corresponding problems in those areas where these youths are active. This study illuminates two types of activity included in the Lugna Gatan programme; the subway programme and the "junior" programme. Activities associated with the junior programme were studied in the suburbs of Skarpnäck and Rågsved, two of thirteen areas where this programme has been introduced.

The study shows that the Lugna Gatan model is valued both by those participating and contributing to the programme, and by others, such as the public transport provider Storstockholms Lokaltrafik (sl) who finance parts of the project. The study also indicates, however, that there are a number of areas where there is a lack of clarity that needs to be addressed and shortcomings primarily in relation to leadership, which need to be attended to if the programme is to function better.

INTERVIEWS, PARTICIPANT OBSERVATION AND STATISTICS

Approximately 60 interviews have been conducted within the framework of the study, with hosts, 'juniors', parents, key-informants and persons responsible

for various aspects of the programme. Participant observation has been conducted on approximately 20 occasions. Statistics covering both offences reported to the police and convictions have been collected.

HOSTS WORKED WELL IN THE CONTEXT OF INTERVENTIONS BUT WERE INACTIVE FOR LONG PERIODS

In the year 2001 there were 35 “hosts” working on the subway system. These were distributed over three supervisors who in turned answered to a manager. The programme cost a total of slightly over ten million sek. The public transport provider sl funded this programme in its entirety. A total of 201 persons worked as hosts between 1995 and 2000. These had a mean age of 23 at the time of their employment and a large majority had an immigrant background. Almost two-thirds had been convicted of offences, many of them on a number of occasions. On average they worked for just over two years in the Lugna Gatan programme.

The study indicates that the hosts do a good job when they are called upon to intervene in various situations. They act calmly and with assurance. sl are pleased with their work. The study also shows, however, that the hosts are often under-occupied over the course of their shifts. There are often relatively few incidents requiring them to intervene, particularly during the afternoon shift.

SHORTCOMINGS IN THE WAY THE WORK IS SUPERVISED

Virtually all 201 of those who have worked as hosts are today either in work or studying. Of those in work, however, many are still employed within the Fryshuset organisation. It is not possible to say to what extent their experience as hosts has played a significant role in their ability to find employment or to study in spite of their occasionally criminal backgrounds. To a large extent, it appears that the youths employed had already “turned the corner” before they became hosts in the programme.

The problems that emerged in the interviews conducted with hosts related to a lack of clarity and of supervisory competence. Since the study was conducted, changes have been initiated in the way the work of the programme is supervised. The National Council’s assessment is that it is important that the weaknesses that exist in this area be addressed, particularly given that one of the programme’s aims is to provide “rehabilitation through work”.

THE JUNIORS ARE SATISFIED, BUT CRIME PREVENTIVE EFFECTS ARE UNCERTAIN

The “juniors” programme involves the juniors patrolling the neighbourhood together with supervisors, and various meetings where juniors and supervisors participate. In the suburb of Skarpnäck, the project also involved the running of a café.

The juniors comprise youths from the neighbourhood, of whom many are young offenders. Those juniors who were interviewed were very pleased with the programme, as were most of their parents. Key informants from the local area were more satisfied in Skarpnäck than in Rågsved. In Rågsved there was a feeling that collaborative aspects hadn’t worked particularly well.

It is uncertain however to what extent the programme succeeded in producing any direct crime preventive effects. Nor was the work of the programme of a kind that might reasonably be expected to have any decisive impact on crime in the neighbourhoods in question.

A GOOD BASIC IDEA – BUT A NEED TO ADDRESS WEAKNESSES

On the whole, this study indicates that one of the basic ideas of the Lugna Gatan programme – that of involving young people with experience of social isolation in crime prevention with other young people – may be of value and worth developing further. The study also shows, however, that there is confusion that needs to be cleared up and weaknesses that must be addressed if the programme is to function more effectively. The study finds no support for the contention that the Lugna Gatan programme has far-reaching effects of the kind that are sometimes reported in the media or by Lugna Gatan themselves on their web site. It might therefore be worthwhile for Lugna Gatan to re-examine their goals. Working internally to produce goals more suited to follow-up work may provide a way of developing and ensuring the quality of the work conducted.

Lugna Gatan's subway and junior programmes have dual goals; they are designed both to recruit and help young people at risk of developing serious criminal tendencies and to fulfil a more general crime preventive role in the neighbourhoods where the programmes are conducted. The subway programme has been successful in attracting older youths with repeat convictions to apply for positions and to work as hosts. At the time of the study, virtually all of these individuals were either in work or were students, although many were employed within the Fryshuset organisation. The juniors programme appears to have achieved its goal of attracting both well-adjusted youths and young offenders. It is unclear however if their efforts have had any impact on crime levels in the neighbourhoods where they are active.